

A-19275

Trakli Andronikov

**KIRJANDUS-
TEADLASE
JUTUSTUSED**

IRAKLI ANDRONIKOV

KIRJANDUSTEADLASE JUTUSTUSED

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1952

Selle raamatu on kirjutanud filosoofiateaduste kandidaat Irakli Andronikov, kes teotseb juba aastaid M. J. Lermontovi elu ja loomingu uurimisega.

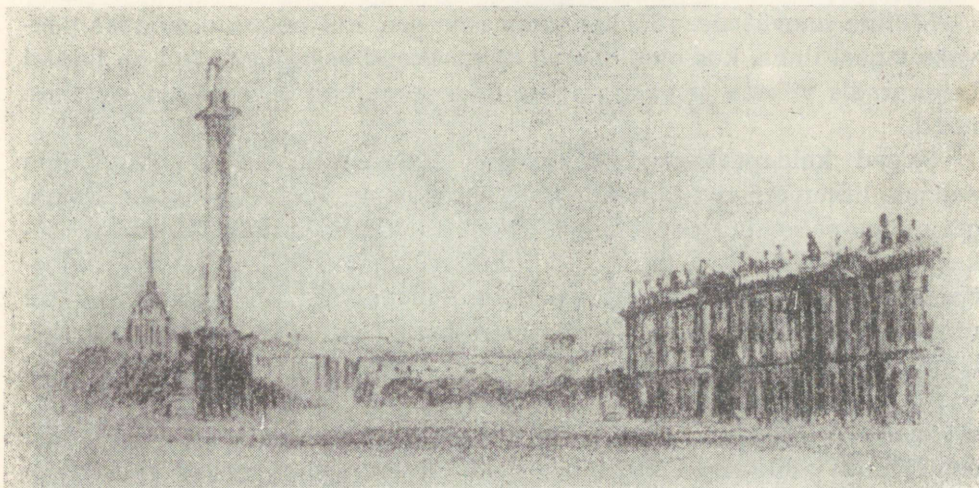
Selles raamatus kirjeldatud sündmused ei ole välja mõeldud, vaid tõelised. Ka inimesed, kellest kõneldakse jutustustes „Portree“ ja „N. F. I. mõistatus“, on tõeliselt elanud inimesed tõeliste ees- ja perekonnanimedega. Autor kirjeldab siin kõike nimelt just nõnda, nagu see tegelikult on olnud. Ta jutustab lugejaile oma kahtlustest ja edusammudest ning sellest visadusest, mis aitas tal ületada kõige ootamatuid raskusi.

Lermontovi varentundmata portree otsinguil ja hiljem lahti mõistatades initsiaalide N. F. I. taga peituvat salapärast tundmatut, kellele Lermontov oli pühendanud värse, sooritate koos autoriga teekonna läbi möödunud sajandi 30-ndate aastate ja õpite tundma uusi lehekülgi suure luuletaja eluloost. Jutustaja viib teid arhiividesse, raamatukogudesse, muuseumidesse ja erakortereisse, näitusele, ajalehe toimetusse ja aadresslauda. Ta lehitseb koos teiega kalmistute registreid, tolmuseid teatmikke, vanaaegseid albumeid. Teil tuleb koos temaga uidata mööda Moskva ja Leningradi tänavaid, tutvuda professorite ja muuseumide ning arhiiv-asutuste töötajatega, kunstnike ja röntgenoloogidega.

Eksib see, kes arvab, et arhiivitöö on igav. Igavaid elukutseid ei olegi, kui suhtuda oma töösse armastusega ja ioovalt. Selle raamatu autor näitab, kui kõitev on kirjandusteadlase elukutse, kui lõpmata keeruline ja mitmekujuline on teaduslike otsingute tee.

2

PORTREE

TUTTAV NÄGU

Tahan teile jutustada loo ühest vanast portreest, mis kujutab ammu-
surnud, kuid ometi teile hästi tuntud inimest. See lugu ei ole nii vana-
aegne kui portree ise, ent kuigi see algas päris hiljuti, on see siiski terve
ajalugu.

Kord komandeeriti mind ühe Moskva kirjastuse poolt Leningradi ja
ma veetsin seal mitu päeva. See iseenesest ei millegi poolest erakordne
sündmus ei väärriks mainimistki, kui teine sündmus, või lihtsalt päris
tühine juhtum, mille unustame harilikult mõne hetke pärast, poleks pan-
nud aluse tervele sündmustersale.

Nõnda siis, olin komandeeritud Leningradi — linna, mis on mu süda-
mele eriti lähedane. Ma olen seal õppinud ja ülikooli lõpetanud, seal
kirjanduse alal töötama asunud, seal oma esimesed sõbrad leidnud —
ühesõnaga: olnud õnnelik.

Milline imeväärne, rõõmus elamus on see, kui pöördud mõneks päevaks tagasi linna, kus oled elanud kümnekond aastat! Kui teil on tulnud Leningradis viibida ja veel valgete ööde aegu, siis te muidugi mõistate mind.

Sirged kaldapealsed. Helekollaste, tuhmjaspunaste ja matthallide paleede liikumatu rivi ja nende hoonete kummutatud peegeldused Neeva graniidiga-palistanud peegelmustal veel. Sildade ažuursed kaared roosakaskollase koidukuma taustal. Tornide, sammaste ja kappavate pronks-hobuste lillad kontuurid selles petlikus hämaruses. Ja sirged prospektid ning kaldapealsed näivad veelgi sirgjoonsemad kui tavaliselt. Selles läbipaistvas, mõistatuslikus vaikuses nagu oleksid sillad muutunud veelgi kergemaks ja üksteisele lähedasemaks, kuplid ja tornitipud oleksid nagu tihedamalt koomale nihkunud. Nagu oleks kõik ümberringi omandanud väiksemad mõõted, kuid linn veelgi nägusamaks, kaunimaks muutunud, kui on üldse võimalik kujutleda, et see suur linn võiks muutuda veel kaunimaks! Kuid ma kaldusin ju oma jutu teemast hoopis kõrvale.

Leningradis ei saanud ma külastamata jätta NSV Liidu Teaduste Akadeemia Puškini maja.

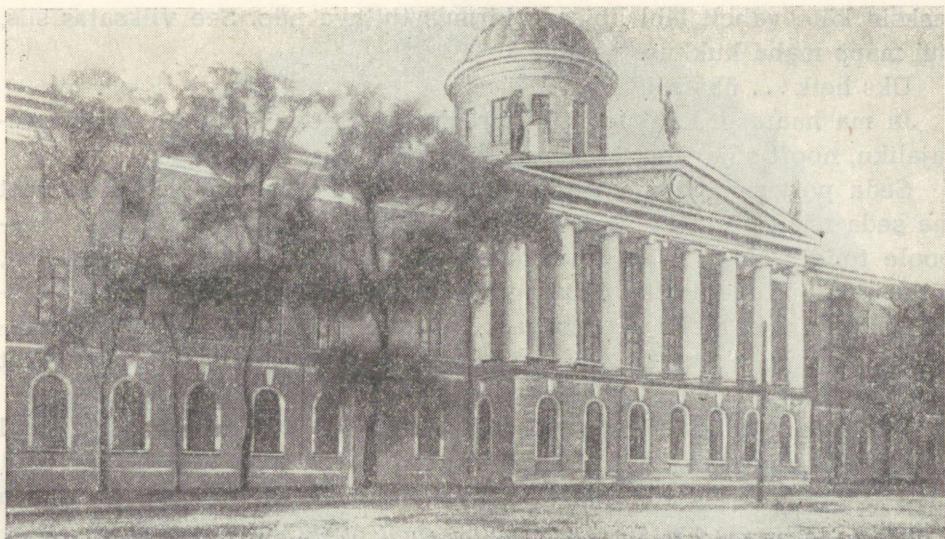
Olen pühendunud Lermontovi elu ja loomingu uurimisele ja ma ei jäta Leningradi sõites millalgi kasutamata võimalust viibida Puškini majas, kuhu on koondatud peaaegu kõik Lermontovi käsikirjad, kus võib näha tema portreesid, tema joonistatud pilte ja jooniseid, — kus on terve tuba täis kappe, milledes hoitakse eranditult kõiki Lermontovi teoste väljaandeid ja tema kohta käivat kirjandust.

Ma töötasin ise ka kunagi Puškini majas, ma kasutan seal vanade mälestuste kohaselt täielikku vabadust ja mul on endiselt vaba juurdepääs töökabinettidesse.

Nõnda tulin seegi kord muuseumi-osakonda Jelena Panfilovna Nas-selenko juurde ja sain temalt loa peremehetseda: vaadata katalooge, lehitseda inventariraamatuid, võtta ise riuleilt raskeid albumeid ja mappe.

Nõnda tema külalislahkust kasutades seadsin end juba sisse muuseumi tööruumis, mis on täis kappe, kirjutuslaudu ja riuleid.

Juhtub ju mõnikord äpardusi! Jelena Panfilovna ei jõudnud veel ümber pöörata, kui ma tema lauast möödudes varrukaga mingi avatud, köitmata sidepaeltega kausta maha tõukasin. Kaust kukkus põrandale ja

Puškini maja Tutškovaja kaldapealsel Leningradis.

samas pudenes sellest välja peaaegu kogu selle sisu: tuntud pedagoogi Ušinski viisteist portreed, vene kirjanike sõnaraamatu koostaja mitropoliit Jevgeni graveeritud portree, mõned pildid Lomonossovist, püsti-päisena ja paberit käes hoidvana, Bestužev-Marlinski karusnahkses kaukaasia burkas, fotod: Leo Tolstoi jutustab lastelastele muinasjuttu; vana-isa Krõlovi mälestussammas, luuletaja-partisan Denis Davõdov ratsa valgel hobusel ja Krimmi lõunaranniku vaade.

„Kuidas see siis nüüd juhtus! Nagu elevant...“ pomisen ma ja kükitan põrandale. „Andestage, Jelena Panfilovna, ärge pahandage!“

„Olgu peale, mis teiega ikka teha!“ naeratab Jelena Panfilovna. „Andke see mapp siia.“

Kuid ma viivitan selle üleandmisega.

„Vabandage,“ ütlen ma. „Lubage, et ma veel silmitsen veidi neid pilte...“

„Miks need teid huvitavad?“

„Kohe...“ vastan ma ning juba tuhnin ja tuhnin mapis. „Kohe!...“
Kas mulle tõepoolest ainult viirastus nõnda? Ei, muidugi ma nägin ja

lasksin käte vahelt läbi libiseda hirmus tuttava näo. See vilksatas siis, kui mapp maha kukkus.

Uks hetk . . . üks sekund . . . Käes!

Ja ma haarasin kähku piltidehunnikust väikese koltunud asjaarmastajaliku, noort sõjaväelast kujutava foto.

Seda portreed polnud ma oma elus veel kordagi näinud. Ent kust ma seda nägu siiski tunnen? Mõtlrike silmade tuhmjas läige, veidi ülespoole tungiv nina, kitsad tumedad vurrud ümarate lapsehuulte kohal, tõrges lõug, kõrgeletõstetud, nagu imestavad kulmukaared ja selge rahulik laup nagu ei oleks üksteisega põrmugi kooskõlas; nägu on aga seejuures kaunis, ebatavaline. Õlgadele heidetud raske lahtise sineli alt paistab pagun.

Vaatasin pildi tagakülge. Siia oli pliiatsiga kirjutatud: „Hõbedased kandidid“. Ja muud midagi! Kes see siis on?

See on muidugi tema! Ma tundsin ta otsekohe ära, nagu oleks ta mu vana tuttav, nagu oleksin teda kunagi just niisugusena näinud. Kas on see tõepoolest Lermontov? Kas tõesti see on meile varem tundmata portree Lermontovist?

Ja otsekohe tärkasid korraga nii imestus, rõõm kui ka kahtlus: Lermontov?! Mingisuguste juhuslike piltide hunnikus . . . Ja ometi olen ma veendunud, et ta oli niisugune, nagu teda kujutab see koltunud foto, kuigi see õigupoolest ei sarnanegi nii väga tema teiste portreedega. Aga kes ta siiski on?

„Jelena Panfilovna, kas see pole juhuslikult Lermontov?“

„Arvatakse millegipärast, et see on Lermontov,“ vastab Jelena Panfilovna, ja mul jääb juba hing rindu kinni, „millegipärast ainult arvatakse nõnda, kuid täpselt ei tea seda keegi.“

Nii ma silmitsen, ja kuigi on veel teadmata, kes see on, oleksid sada aastat, mis meid temast lahutavad, nagu lähemaks muutunud ja Lermontov nagu elustunud sellel vanal fotol. Ja milline ahvatlev saladus ümbritseb seda nägu! Kui vana on ta sellel portreel? Millises mundris on ta kujutatud? Kuidas sattus siia see koltunud foto ja kus asub portree ise? Ja mis alusel arvatakse siiski, et see on Lermontov?

„Jelena Panfilovna, mis alusel siiski arvatakse, et see on Lermontov?“

„See foto,“ ütleb Jelena Panfilovna, „sattus meile Puškini majja Ratsaväekooli juures asunud Lermontovi muuseumist tõenäoliselt 1917. aastal. Seal peetigi seda nähtavasti Lermontovi portree reproduktsioo-

Puškini majast leitud foto.

niks. Aga kui teile tundub, et see on tõepoolest Lermontov, siis tuleb teil selle küsimuse juurde asuda ja leida portree ise. Portree on aga huvitav," lõpetas ta naeratades, tõmbas kataloogi laeka lahti ja haaras sullepa.

„G 1-08-87“

Nõnda oli kõigepealt tarvis kindlaks teha, kuidas see foto sattus muuseumi, Jelena Panfilovna lauale.

Hankisin Puškini maja käsikirjade-osakonnast endise Peterburi Ratsaväekooli juures asunud Lermontovi muuseumi inventariraamatu. Tõepoolest, kõik materjalid, muu hulgas ka selle muuseumi inventariraamatud, olid Puškini majale üle antud 1917. a.

Lehitsesin inventariraamatut. Nüüd ma juba teadsin: selle foto M. J. Lermontovi portreest oli Lermontovi muuseumile annetanud keegi V. K. Wulfert, Moskva kohtupalati liige.

Nõnda siis oli mul teada portree omaniku perekonnanimi. Ent millal, mis aastatel oli portree tema valduses? Millal annetas ta foto muuseumile? Kas vahest juba möödunud sajandi 80-ndail aastail, mil Peterburi Ratsaväekooli juures avati esmakordselt Lermontovi muuseum? ... Kuidas seda Wulfertit otsida? On ta elus? Viibib ta Moskvas? On tal portree alles?

„Teeme kõigepealt selgeks,“ ütlen endale, „kes see Wulfert on. Kõigepealt tuleb kontrollida, kas see nimi esineb Modzalevski kartoteegis.“

See kartoteek on bibliograafia tõeline ime. Boris Lvovitš Modzalevskil, Puškini elu ja loomingu tuntud eriteadlasel, oli ajaloolisi töid ja memuaare, vanaaegseid albumeid ja kirju, ajakirjade artikleid ja ametlikke aruandeid uurides kombeks iga ettejuhtuv nimi eraldi lehekesele kirjutada ning samale lehekesele märkida selle isiku ees- ja isanimi, ajakirja või raamatu nimetus, köide ja lehekülg, kus ta seda nime oli lugenud. Sellest harjumusest ei loobunud ta kunagi. Ja kolmekümne aasta pärast oli tema kartoteegis üle... kolmesaja tuhande kaardi. Kartoteek on aga kapikene lamedate laegastega, kuhu kaardid on paigutatud ranges tähestikulises järjekorras. Pärast Modzalevski surma oli selle kartoteegi omandanud Puškini maja.

Selle kartoteegi abil tegin ilma erilise vaevata kindlaks, millistes raamatutes nimelt esineb V. K. Wulferti nimi. Siis läksin Puškini maja raa-

matukokku, võtsin riulilt raamatud, avasin need viidatud lehekülgedelt ja sain aegamööda teada, et Wulfertit hüüti Vladimir Karlovitšiks, et tema kollektsioonis säilitatakse Gogoli „Naisevõtu“ käsikirja ja luuletaja Batjuškovi kirju, et ka Vladimir Karlovitš ise avaldas 80-ndatel aastatel trükisjutustusi, et tema isa Karl Antonovitš oli abielus Lermontoviga koos Moskva ülikoolis õppinud noore filosoofi Nikolai Stankevitši õega. Raamatust „Tsiivilauastmete nimekiri“ lugesin, et Vladimir Karlovitš Wulfert oli olnud „teenistuses 1866. aastast alates“.

Taipasin, et ta peab olema juba ammu surnud. Võtan raamatu „Kogu Moskva 1907. aastal“ — Moskva aadressraamatu. Vladimir Karlovitšist pole siin jälgegi. See-eest on aga keegi Ivan Karlovitš Wulfert, elukoht Moltšanovka 10. Võimalik, et see on Vladimir Karlovitši vend. Ja järelikult kõlbab ka tema.

Jätan mõned aastad vahele. Lehitsen köidet „Kogu Moskva 1913. aastal“. Kõik läheb hästi. Ivan Karlovitš Wulfertile lisandub keegi Anatoli Vladimirovitš. Tõenäoliselt on see Vladimir Karlovitši poeg. Aadress: Bolšoi Nikolo-Peskovski 13.

Käsi sirutub raamatu „Kogu Moskva 1928. aastal“ järele, südanes määratseb torm... Mis on kõik juhtunud 1913. kuni 1928. aastani! Kas Wulfertid on elus? On nad Moskvast? Kas portree on alles? Kas see on nende käes või ehk ammuugi müüdnud? A... B... V... Wulf... „Wulfert, Anat. Vlad., Vahtangovi tänav 13, kort. 23.“

B. L. Modzalevski kartoteek. Kartoteegi peal tema portree.

Elus!

Elus 1928. aastal! Kuid nüüd?

„Vabandage,“ pärin ma, „kus on teil viimane telefoniraamat?“

„Näete, sellel riiulil.“

„See on ju Leningradi oma, vajan Moskva telefoniraamatut.“

„Moskva telefoniraamatut meil ei ole.“

„Issake! . . .“

Pärast hetkelist järelemõtlemist torman telefonikaugejaama ja nõuan hingeldades Moskva telefoniraamatut.

„Wulfert, A. V., Vahtangovi tänav 13, telefon G 1-08-87.“

Käes!

RUSTAVELI TEATRI AUSTAJA

Pöördusin Moskvasse tagasi. Ja veel sama päeva õhtul siirdusin Wulferti otsinguile. Portfellis oli mul tolle Puškini majas leiduva foto koopia.

Selgub, et elan Wulfertist üks kvartaal eemal, selle maja katust näen oma aknast iga päev, ja ma ei osanud aimatagi, et mulle niivõrd lähedal asub Lermontovi senitundmata portree.

Imestamisväärne!

Pöördun Arbati tänavalt Vahtangovi tänavale. Jõuan maja number 13 ette. Tõusen trepist üles, silmitsen ukseilte ja koputan lõpuks 23-nda uksele. Keegi unine vanaeit avab ukse.

„Vabandage,“ ütlen ma, „kas oleks võimalik näha Anatoli Vladimirovitš Wulfertit?“

„Nüüd leidsite! Nad ei ela juba ammu enam siin.“

Ma jahmusin:

„Mis te ometi! Kus nad siis on?“

„Ei tea.“

„Aga kellelt seda teada saaks?“

„Nende pojalt. Sašalt. Ta on sõjaväeinsener. Minge tema juurde koju. Tema ütleb teile.“

„Ja kus ta elab?“

„Novinskaja tänaval, küllap vist number kaksikümmend kolm... Hoiab Vosstanija väljaku kanti. Aga korterinumbrit küll ei mäleta... Küsige Aleksandr Anatoljeviti!“

Juba ma jooksegi Novinskaja tänava poole.

Maja number 23. Korter number, nagu selgub, on 17. Uksel on kirjast. Kastist paistab ajaleht „Sovetskoje iskusstvo“. Noh, mõtlen ma, kui siin on au sees kunst, siis tuntakse ka portree väärtust. Küllap pilt on terve ja kahjustamata.

Helistan. Kuulen ukse taga samme ja mehe häält:

„Kes on?“

„Kas ma võiksin Aleksandr Anatoljevitsiga kokku saada?“

„Vabandage! Kui te hetke ootaksite, ma avan ukse ja eemaldun. Olen praegu vannis...“

Lukk lõksatas. Tuhvlid sahisid. Hääl korteri kaugemast otsast hõikas:

„Astuge sisse!“

Ma ei jõudnud veel ust enda järel sulgedagi, kui juba tundsin, aimasin esemete järgi: portree on siin!

Esikus riidenagi all asetseb vanaaegne kühmus kaanega kohver.

Seinakapist paistsid vanaaegsete almanahhide ja raamatute seljad.

Samas esikus kapi kohal rippus vanaaegne maal: tiik ja puud.

Kui ma esikut silmitsesin, astus sisse korteri peremees — pikk, kaurinäoline, kõhetu ja õige pisut vimmas. Ta märga juukselahku kattis võrk.

Märkas mind ja hüüdis:

„Ah, vabandust! Ma ei teadnud!... Pidasin teid hääle järgi üheks oma tuttavaks... Mul on väga piinlik!“

„Heldeke! Minul peaks olema piinlik.“

„Lubage tuttavaks saada: Wulfert.“

„Andronikov.“

„Väga rõõmustav. Muide, olen vist tuttav teie nimekaimuga Tbilisist.“

„Miks nimekaimuga? Võimalik, et isegi sugulasega...“

„Ah, tähendab, et olete Tbilisist? Siis peaksite hästi tundma Rustaveli teatrit.“

„Ja kuidas veel! Võib öelda, et olen selle teatri kasvatatud.“

„Nõnda siis olete näinud Akaki Horavat?“

„Ja muidugi. Ja ta meeldib mulle väga.“

„Minu meelest on ta geniaalne näitleja! Selles teatris on veel teine võrratu näitleja — Vassadze. Ütelge, kas te olete neid kunagi

„Röövlites“ näinud? Mina isiklikult olen lihtsalt armunud nende mängusse! . . .”

Ja siit hargnes meie kiirustav-vaimustunud kõnelus gruusia teatrist, teatrist üldse, Väikesest Teatrist ja MHAT-ist ¹.

Aleksandr Anatoljevitsš osutus kirglikuks teatriharrastajaks. Ta oli töötanud mitu aastat insenerina Kolhidstroil ja külasthanud Tbilisi; seejuures oli ta, nagu kõneldakse, teatris aina elanudki.

Wulfert juhtis mind esikust tuppa. Heitsin pilgu seintele: vanaaegsed gravüürid, akvarellid. „Minu“ portreed ei olnud näha. Huvitava jutujamamise hoos oleksin peaaegu unustanud, milleks ma tulin. Viimaks avasin oma portfelli, võtsin sellest foto välja ja asetasin oma põlvedele. Siis pöördusin Wulferti poole:

„Vabandage, Aleksandr Anatoljevitsš: kas see portree on teile tuttav?“
Nende sõnadega näitasin talle fotot.

„See on ju meie Lermontov!“ hüüdis Wulfert. „Kust te selle saite?“

„See on siis tõepoolest Lermontov?“ imestasin mina omakorda. „Kas portree on tõesti alles? Näidake!“

„Ja ma ei küsinudki teie tuleku põhjust, vaid piinasin teid oma vaimustusega. Selgitage mulle, jumala pärast, kust te saite selle foto?“

Ma selgitasin.

„Vaimustav lugu!“ üllatub Wulfert. „Kohe saabub teie otsinguile lõpp. Portree on kusagil siin, selles korteris. Minu vanaisa hindas seda väga ja isegi siis, kui ta annetas oma raamatukogu ja käsikirjad Ajaloomuuseumile, ei tahtnud ta portreest lahkuda. Muide, siin on vanaisa foto. See on aga vaarisa. Tema kõrval on minu vaarema Nadežda Vladimirovna, Nikolai Stankevitši õde. Teine õde oli abielus Mihhail Semjonovitš Ššepkiniga. Vanaisal oli kusagil hoiul ka Mihhail Semjonovitši portree, kuid nüüd ma ei tea . . .”

Niisiis olin sattunud moskvalase kodusse, kelle esivanemad olid sugulussidemeis silmapaistva vene mõtleja Stankevitši ja suure näitleja Ššepkiniga.

„Oodake, näitan teile kohe Lermontovi,“ ütles Wulfert.

Ta vaatas kapi taha. Kapi otsa. Kapi alla. Sirmi taha. Tuhnis kirjutuslaual. Nihutas siis diivanit, kohvrit esikus . . .

„Veider!“ ütles ta. „Portree on küllaltki suur, heas ovaalses raamis,

¹ Moskva Akadeemiline Kunstiteater. Toim.

õlivärvis ja olgu lisatud, et korraliku kunstniku töö. Mitte ei oska aimata, kuhu see on jäänud. Nähtavasti on ema selle kuhugi peitnud. Lepime nõnda kokku: mõne päeva pärast saabub mu ema Tatjana Aleksandrovna Krimmist. Me otsime temaga portree üles ja ma helistan teile kohe."

Andsin talle oma telefoninumbri ja väljusin meeldivast kohtumisest rõõmsas elevuses.

„TE ÄRGE HEITUGE...“

Möödus paar nädalat. Viimaks Wulfert helistas.

„Te ärge heituge,“ hoiatas ta juba esimeste sõnadega. „Portreega on juhtunud väike ebameeldivus, ja ma tunnen ennast selle tagajärjel süüdlasena teie ees, et viisin teid tahtmatult eksiteele. Ma ei tahaks rääkidagi, kuid portree pole enam kahjuks meie kätes ja ma kardan, et see on vahest ehk hävinud...“

Ma ei saanud sõnagi suust.

„Viis aastat tagasi,“ jätkas Wulfert, „kui me kolisime Nikolo-Peskovskist meie uude korterisse, andis mu ema selle portree kellelegi inimesele päris tühise hinna eest. See oli keegi noormees, Borja nimi; varem teenis ta Smolenski turul vanakraamikaupluses rauga-antikvaari juures. Ema käis vahetevahel selles kaupluses ja kohtas seal seda Borjat. Hiljem tõi see noormees meie korterisse paaril korral üht-teist ja vaatas endale välja Lermontovi portree ovaalse raami, palus seda temale müüa, kuid ema keeldus. Ja kolimise päeval ilmus ta jälle ja käis lihtsalt nagu uni vägisi peale: müüge see raam temale! Ema müüs talle selle raami, kuid oli hiljem väga lõõdud: selgus, et poiss oli viinud raami ära koos portreega.“

„Kuidas on selle Borja perekonnanimi?“ küsisin ma.

„Kahjuks ema ei tea.“

„Kuid miks te ütlete, et portree võis hävineda?“

„Jah, aga see Borja nähtavasti ei kujutlenudki, et tema käes on Lermontov,“ vastas Wulfert. „Tatjana Aleksandrovna ei jõudnud talle midagi ütelda. Ja pärast seda sündmust ta noormeest enam ei ole näinud... Mul on väga kahju,“ lõpetas ta, „et see nii läks. Aga kui me midagi sellest portreest juhuslikult kuulda saame, siis ma helistan teile.“

Jätsime hüvasti. Mul oli tunne, nagu oleksin saanud sõnumi sõbra surmast.

Jäljed on kadunud. Otsingute niit on katkenud. Smolenski turgu ei ole enam. Vanakraamikauplust samuti. Ka rauka-antikvaari pole enam. Portree ostja Borisi perekonnanime pole teada. Müümise hetkest on möödunud tervelt viis aastat. Viie aasta eest ostis Moskvas portree keegi Boris. See on kõik, mida ma tean. Oh õnnetust! Mul on liiga vähe andmeid, et edaspidi otsinguid jätkata.

Ja kui see Boris ei tea, et ta ostis Lermontovi, siis portree ise välja ei tule. Seda ei maksa loota. Portreed tuleb otsida, otsida visalt, järjekindlalt! Kui mul on liiga vähe andmeid, et otsinguid jätkata, siis see tähendab, et andmeid tuleb koguda. Ja kõigepealt tuleb küsitleda Wulferteid selle perekonnanimeta Borisi suhtes.

Ma läksin Wulfertite juurde.

Seekord võttis mind vastu juba aastates, kuid sihvakas mustajuukse-line naine tarkade hall-siniste silmadega.

„Tean, tean kõik!“ vastas ta elavalt, niipea kui oli mu nime kuulnud. „Minu Saša jutustas mulle kõigest: „Käis siin“, ütles ta. „Ajasime temaga väga huvitavat juttu“. Kui ma kuulsin, et ta oli alustanud otse teatrist, ütlesin talle kohe: „Sa vist kõnelesid ta surnuks, ega ta enam meile tule!“ Ja imestan, kuidas teil pole vastumeelt meiega tegemist teha,“ jätkas ta naljatleva pahameelega silmi kissitades. „Selle portreega ei saa ma ju isegi hingerahu, ja kui ma oleksin teie olukorras, läheksin kindlasti hulluks!“

„Kuidas siis,“ pärin ma, „Boris selle raami ära viis?“

„Aga väga lihtsalt!“ naerab Tatjana Aleksandrovna. „Võttis kaenlasse ja läks. See polnud raske . . . Ja kuidas ta siiski selle välja meelitas? Ei suuda seda enam kuidagi mõista,“ on ta arusaamatuses. „Autokoorem oli juba peal, kuid Saša oli kuhugi jooksnud ja raha kaasa viinud. Autojuhile polnud millegagi maksta. Ja äkki see Boris, too rahmeldaja, linalakk ja pudikeelne nooruk: „Andke mulle raam viiekümne eest!“ — „Hoidku teid küll!“ ütlesin ma. „Võtke siis.“ Ta pistis mulle raha pihku ja läks. Pärast hakkas vaatama — sa kallid aeg! Oli viinud raami koos portreega minema . . . Kuid teie ärge nukrutsege! Toon teile kohe kohvi, ja küllap me leiame, kuidas murest üle saame . . . Kolmekümne viiendal aastal,“ tuletas ta meelde, „töötas Boris Gorki tänaval Torgsinis, oli vorstiosakonna kassapidajaks. Varem puutus ta mulle sageli silma, kuid pärast portree ostu kadus nagu vits vette: küllap vist kardab mind. Aga ega ta ju veel surnud pole! Kui ma teda kohtaksin, saadaksin kohe oma Alek-

sandri teie juurde ja te saaksite portree ilma pikema jututa kätte... Aga jooge ometi kohvi, muidu jahtub ära!"

Nüüd hakkas mullegi paistma, et asja võib veel parandada: nõnda rahustavalt mõjus Tatjana Aleksandrovna moskvalaslik, laulev kõneviis ja tema südamlük külalislahkus.

KOHTUMINE KOMISJONI-KAUPLUSES

Leidsin tuttavaid, kes muretsesid mulle Gorki tänava kaupluse endise direktori aadressi. Selgus, et too on nüüd direktoriks Vladivostokis. Ma saatsin talle kirja. Pärisin, kas ta mäletab vorstiosakonna kassapidaja perekonnanime. Nähtavasti tundus mu küsimus talle veidrana. Vastust ma ei saanud.

Siis sain ma teada endise asedirektori aadressi. Selgus, et see oli Odessasse kolinud. Kirjutasin talle oma äpardusest. Jällegi jäi vastus saamata. Küllap mind vist peeti ebanormaalseks.

Käisin läbi Moskva komisjoni-kauplused. Pärisin, kas keegi pole kohanud komisjonikaubanduse pudikeelset Boris'i.

„Kuidas on ta perekonnanimi?“ küsitakse minult.

„Perekonnanime ma just ei teagi.“

„Raske ütelda,“ vastatakse mulle. „Moskvas on palju Borisi-nimelisi.“

„Kas see portree pole teie juurde sattunud?“

„Ei ole.“

„Kui see tuuakse teile komisjoni peale, palun, teatage sellest mulle telefoni teel.“

Käisin selle fotoga ka Kirjandusmuuseumis. Palusin helistada, kui portree sinna peaks toodama.

Kohtan tuttavaid, pean nendega nõu, kuidas Boris'i leida.

Astusin sisse Wulfertite poole. Tatjana Aleksandrovna oli kodus.

„Kuidas elate, Tatjana Aleksandrovna?“

„Ärge küsigegi!“

„Kuidas nõnda?“

„Olen kõik hävitanud.“

„Mille olete hävitanud?“

„Teie portree!“

„Kuidas — minu portree hävitanud?“

„Te ainult kuulake! . . . Astusin kord Stolešnikovi põiktänava komisjoni-kauplusesse. Nii kui ma sisse astusin, nägin äkki: rahva hulgas on seesama Boris! Ma hüüdsin kohe: „Borjake! Borja!” ja otse tormasin tema juurde. Mul endalgi hakkas sellest piinlik. Ta pöördus ümber. „Olen Tatjana Aleksandrovna Wulfert,” ütlen ma, „Nikolo-Peskovskajalt, kas te tõepoolest ei mäleta enam?” Ta vaatab mulle oma vasikasilmadega otsa. „Mäletan,” ütleb ta, „ostsin teilt raami.” — „Tühja sellest raamist!” ütlen ma. „Te tooge mulle portree tagasi. See on meie esivanema portree, ja see ei kuulu mulle, vaid mu vennale. (Nõnda ütlesin ma meelega. Oleksin ma talle öelnud: „Lermontov” — ta poleks loovutanud!) Mu vend,” jätkan ma, „on iga päev saabumas, ta nõuab portreed tagasi.” Ja ma kuulsin temalt sealsamas, et ta on portree kellelegi kunstnikule andnud ja et pilt vedeleb tolle juures kapi taga. Raami oli ta kellelegi teisele loovutanud. Niipea kui kuulsin, et portree on terve, hakkasin otse manguma: „Müüge see mulle!” Ta naerab: „Kui ma teile portree toon, kas te siis annate mulle selle eest miniatuurid?” Ma olin nõus. „Las võtab miniatuurid muidu,” mõtlesin ma. Leppisime kokku, et ta toob mulle portree järgmisel päeval. Andsin talle oma uue aadressi. Ja nii ma ootangi teda ja ootan, kolmandat nädalat juba, kuid teda ei ole!”

„Aga kas te tema perekonnanime saite teada?” pärin ma kähku.

„See’p see asi ongi, et ei saanud.”

„Ah! Kuidas siis ometi nõnda?”

„Noh, ma ju küsisin, eks ta vastas: „Ega teil minu perekonnanime tule vennale viia, vaid portree! Ärge muretsege, homme tulen.” Jätke ometi see tusatsemine!” manitseb mind Tatjana Aleksandrovna. „Peaasi — portree on alles! Aga kui see Boris mulle veel ette juhtub, siis sunnin teda vägisi perekonnanime ütleva, viin miilitsamehe juurde! Kardan ainult ühte: kui see kunstnik järsku ei kavatse lõuendit puhastama hakata. Sest sealt Lermontovi mundri alt paistis nagu veel midagi. Keegi tuttav kunstnik, kes meid külastas, aina paluski: „Tatjana Aleksandrovna, lubage tükike lahti urgitseda, vaadata, mis sealt läbi paistab!”

„Lubage! Mis sealt võiks läbi paista?” pärin ma kokkunult.

„Seda ju mina isegi ütlesin talle: „Küllap see on hing, mis läbi paisab.” Ma ei tea tõesti, mis ta sealt leidis, kuid urgitseda ma ei lubanud.”

„Pole viga,” vastan ma paljutähendava tooniga. „Otsime üles, vaatame järele, milles asi seisab. Kui ainult portree rutem kätte leiaks! Kõik muu on juba kerge.”

Aeg läheb, kuid portreed ei ole. Pole portreed, ei Boris'i ega kunstniku aadressi, kelle kapi taga portree vedeleb. Tuttavad tunnevad asja vastu huvi:

„Kas olete juba leidnud?“

„Veel mitte.“

„Teie otsimine venib liiga pikale! Portree on vist ammu juba teistesse kättesse läinud. Kes siis hakkab Lermontovi kapi taga hoidma?“

Ma seletan:

„Kuid praegune valdaja ju ei teagi, et see on Lermontov.“

„Noo . . .“ venitatakse pettunult. „Vaevalt te seda siis üldse leiategi.“

„Hüva,“ mõtlen mina, „ma näitan neile.“

Kuid näidata pole midagi.

Võtsin viimaks nõuks kõnelda sel teemal Pahhomoviga, Nikolai Palõtšiga.

Nikolai Palõtš tunneb haruldasi raamatuid, vanaaegseid maale ning esemeid ja tal on Moskva muuseumitöötajate hulgas laialdane kuulsus ja autoriteet.

„Aga kas te Nikolai Palõtšile olete näidanud?“ — „Ja mida ütleb sellest Nikolai Palõtš?“ Sääraseid küsimusi kuulen Moskva muuseumides alati.

Ja kui küsimus on Lermontovist, siis ei leidu kedagi, kes tunneks Lermontovi portreesid, Lermontovi jooniseid, Lermontovi teoste illustratsioone, Lermontovi nimega seotud muuseumimaterjale paremini kui Pahhomov. Sel alal on Nikolai Palõtš kõigist paremini informeeritud. Pealegi kuulsin veel, et ta kirjutavat raamatut „Lermontov kujutavas kunstis“. „Olgu,“ mõtlesin ma, „külasthan teda. Algul üllatan teda uue portreega ja siis küsin nõu.“

Leppisin temaga telefoni teel kokku ja ma läksin õhtul tema poole. Joome Nikolai Palõtšiga teed, kõlksutame lusikaid klaasides, arutame Lermontovisse puutuvaid küsimusi ja vahetame mõtteid.

Lõpuks näis, et on saabunud sobiv moment. Avasin portfelli ja aetasin saatusliku foto oma põlvedele.

„Nikolai Palõtš,“ pöördun ma tema poole teeseldud ükskõiksusega, „mis te arvate sellest portreest?“

Ja ma tõstan nende sõnadega foto klaasi kohale, et Nikolai Palõtš võiks seda paremini näha. Ma naeratan. Ootan, mida ta ütleb.

„Uks hetk,” lausub Nikolai Palõtš. „Kullake, silm nagu ei seleta nii kaugelt ilma prillita.”

Ta sirutab käe kirjutuslaua poole.

„Vabandage, kas te kõnelete sellest portreest?” Ja ta näitab mulle täpselt samasugust fotot.

Vaatan seda üksisilmi, lootes leida sellest kas või pisimatki erinevust. Ei ole! Pole absoluutselt mingit erinevust! Hõbedane pagun paistab samuti sineli krae alt, Lermontovi kulmud on sama imestunult kaardunud ning silmad vaatavad niisama keskendunult ja tõsiselt. Samasugune nina, huuled ja juuksed. Isegi foto mõõted on täpselt samad!

Esimene hetk tegi mind tummaks nagu ootamatu püssipauk. Järgmisel hetkel tundusid mulle nii portree, Boris, komisjonikauplused kui ka jutujamised muuseumides sisututena, täiesti tarbetutena nagu eilne unenägu.

Me vaikime. Ma kõhatan.

„Huvitav,” lausun ma viimaks. „Täiesti ühesarnased!”

Pahhomov pani foto lauale ja naeratas.

„Mn-jah!” ütles ta lühidalt.

Rüüpasime teed.

„Kust te selle foto saite?” pärib Nikolai Palõtš pärast hetkelist vaikimist.

„Puškini majast. Ja teie?”

„Ajaloomuuseumist.”

„Kas originaal on seal?”

„Ei, ainult foto. Originaal oli Wulferti juures.”

Teab kõik! Kui rumalasse olukorda olen sattunud!

Jälle rüüpasime teed ja vaikisime uuesti. Viimaks sõandasin lausuda:

„Mida te, Nikolai Palõtš, sellest portreest arvate? Minu arvates on see huvitav.”

„Olen nõus,” vastab Pahhomov. „Kogu küsimus seisab ainult selles, kelle portree see on!”

„Kuidas — „kelle”? Mõistagi kelle: Lermontovi!”

„Andestust, aga kust te seda teate?”

„Mitte kusagilt ei tea,” vastan ma. „Ma järeldan seda ainult mõnede tunnuste najal. Näiteks on see ohvitser ebatavaliselt sarnane Lermontovi emaga. Te ju mäletate kindlasti, et Krajevski, kes oli Lermontovidega sõbralikes suhetes, kõneles, et enam kui omaenda portreedega sarnanes

Lermontov oma ema portreega. Ka mäletate, et Viskovatov annab oma Lermontovi-biograafias edasi Krajevski sõnad: „Ta sarnanes oma emaga, ja kui,“ ütles Krajevski ema portreele osutades, „te sellele näole maalite vurrud, muudate soengut ja kui te talle annate husaarikuue, siis on teie ees Lermontov...“ Uskuge mind, Nikolai Palõtš,“ jätkasin ma, „et ma juba sobitasin vurre Lermontovi ema näole ja sobitasin ka husaarikuube — ja sarnasus Wulferti portreega oli lihtsalt üllatav. Ja seda sarnasust võib seletada minu arvates ainult sellega, et see portree kujutab tema ainukest poega — Mihhail Jurjevitš Lermontovi.“

„Oletame nõnda,“ möönab Pahhomov.

„Siis veel,“ jätkan ma, „ilmselt oli Wulfertil mingi alus pidada seda portreed Lermontovi portreeks. Ta poleks seda hoidnud, pealegi veel fotot muuseumile kinkinud, kui asi oleks talle endale tundunud kahtlasena. Ja lõpuks, Lermontov on kujutatud siin tõenäoliselt Grodno husaaripolgu mundris. Selle poolt kõneleb hõbedane pagun portreel, sest et teistes polkudes, kus Lermontovil tuli teenida — husaari-ihukaitseväepolgus, Nižni-Novgorodi dragunipolgus ja Tenginski jalaväepolgus — olid kuldpagunid.“

„Te lõpetasite?“ küsib Pahhomov. „Siis lubage, et ma teile vastu vaidlen. Kõigepealt, ma ei leia, et see ohvitser sarnaneks Lermontovi emaga. Andestage, kuid mulle tundub, et see argument on nõrgavõitu. Teile näib, et on sarnane, mulle näib, et mitte, ja vahest ehk näib veel kellelegi kolmandale, et sarnaneb hoopis minuga või teiega. Paljugi mis kellelegi võib paista! On vaja tõestusi.“

Ja ma jään mõttesse: „Näib, et tal on õigus. Tõepoolest, see pole mingi tõestus.“

„Te viitasite Wulferti arvamusele,“ jätkab Pahhomov. „Kuid ma näitan teile kohe portreesid, mida nende omanikud pidasid samuti Lermontovi portreeks... Vaadake ja imestage!“

Ja ta ulatab mulle kaks fotot. Uhel neist ilutseb ahtate õlgadega madala otsmikuga tuimanäoline kretiin. Teisel harjasvurrude ja õlgade vahele tõmmatud peaga pungsilm, kes kohutava, vastiku grimassiga suitsetab pikka piipu. Ja õieti on otse teotav arvatagi, et need portreed võiksid kujutada Lermontovi! Jälle olen sunnitud nõustuma: paljugi, mida Wulfert võis arvata...

„Mis aga mundrisse puutub,“ jätkab halastamatu Nikolai Palõtš, „siis foto järgi pole seda muidugi võimalik kindlaks teha, kuid tuletage

meelde, et hõbepaguneid kanti paljudes polkudes, mitte ainult Grodno polgus. Mina isiklikult oleksin hoidunud mingeid järeldusi tegemast ainult niivõrd ebakindlate kaalutluste alusel. Aga nüüd, kullake, ütelge ausalt," ja Nikolai Palõtš naeratab sõbralikult, „ütelge ja pange käsi südamele: mis Lermontov see on? Te võtke ometi tema usaldatavamad kujutused! Kas on neil kas või tilgakestki sarnasust selle portreega?"

„Muidugi on!"

„No milles siis?" hämmastub Pahhomov. „Kuidas te seda tõestate?"

Vaikin. Tõestada ei saa seda millegagi.

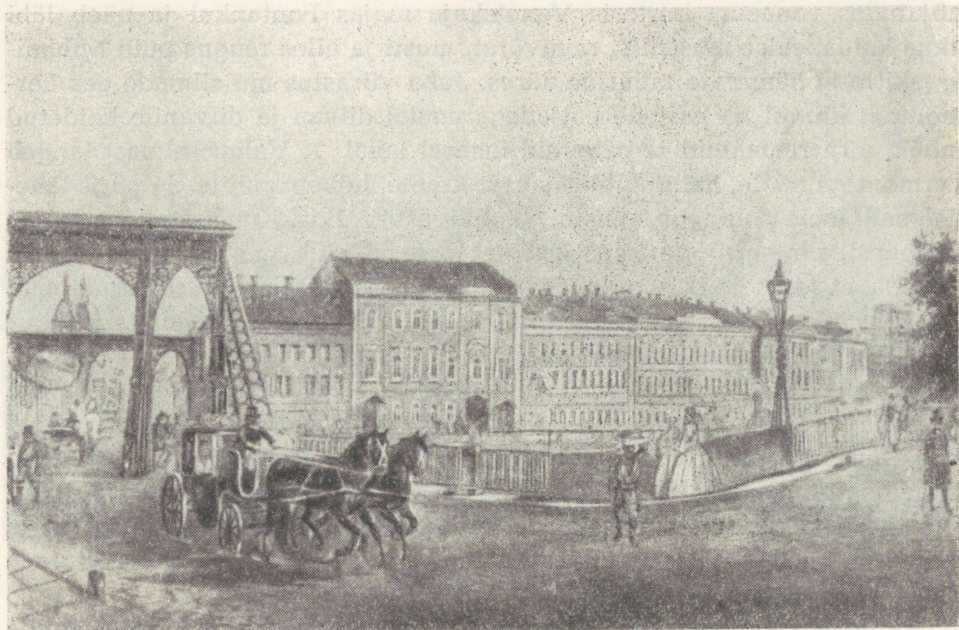
VAIDLUSE TUUM

Väljusin tänavale täiesti lõõduna.

Kas ma tõepoolest eksisin? Kas tõesti see pole Lermontov? See ei või olla! Selgub, et nägin ilmaaegu vaeva. Mäherdune kohutav pettumus!

Olin juba kujutlenud, kuidas Lermontov, säärane, nagu ta on kujutatud sellel portreel, sõitis 1838. aasta varakevadel mõneks päevaks Peterburi. Teenistus Novgorodi-lähedases sõjaväeasulas, kus paiknes Grodno polk, läheneb lõpule. Vanaema astub tema heaks samme õukonna mõjukate isikute kaudu. Iga päev on oodata üleviimist Tsarskoje Seloosse, ihukaardiväe husaaripolku. Ja enne kui võtta seljast Grodno husaarimunder jäädavalt, andis Lermontov nähtavasti vanaema palvetele järele ja nõustus poseerima kunstniku ees. Foto järgi otsustades on portree väga hea. Vanaema oli tõenäoliselt kokku leppinud kuulsa kunstnikuga.

Nii pöördus Lermontov mõneks päevaks linna tagasi, kust ta aasta varem oli Puškini surma puhul kirjutatud värsside pärast Kaukaasia armeesse välja saadetud. Ta on muutunud mehisemaks. Reisid mööda Kaukaasia maid, kohtumised uute inimestega kasakastaniitsades, mereäärsetes linnakestes, mineraalvete allikail, rännud Kaukaasia teedel on talle andnud hulga ebatavalisi muljeid, eostanud julgeid kavatsusi. Ta on hakanud selgemini ja sügavamalt mõistma kõrgema seltskonna tühist upsakust ja pahelist alpust, kus tundmused on aheldatud, kus närbuvad anded, mis ei ole suunatud mingi kõlbelise eesmärgi taotlemisele. Tas on juba tärganud mõtte kirjeldada oma muljeid romaanis, kujutada selles oma kaasaja, oma põlvkonna kangelase, targa ja andeka inimese traagi-

Peterburg 30-ndail aastail. Ahelsild Fontankal. Kolmas hoone vasakult on Venetskaja maja, kus Lermontov peatus 1838. a.

list saatust. Kas ei ole need mõtted loetavad Lermontovi silmist Wulferti portreel?

Ma kujutlesin Lermontovi — sellisena, nagu teda kujutab see portree — hommiku eel koju tagasi pöördumas mööda Dvortsovõi kaldapealset, piki uinuvaid helekollaseid, tuhmjaspunaseid ja matthalle paleesid. Lained loksuvad kai ääres, ujuv sild Suveaia juures õõtsub ja kääksub, hellebardiga ¹ vahimees tukub oma vöödilise putka juures. Õõnsalt kajavad Lermontovi sammud tühjadel kaldapealsetel. Näib, nagu oleks linn halli koidueelsesesse uttu ära sulanud ja nagu peituks tema niiskes ja jahedas aovalguses midagi ärevat.

Juba ma kujutlesin, et Lermontov — niisugune, nagu ta on kujutatud sellel koltunud fotol, õlgadele võetud sinelis — istub tugitooli seljatoele

¹ Vanaaegne sõjakirves. Toim.

nõjatudes vanaema korteris Venetskaja majas Fontankal ja näeb läbi akna kaldapealse mustriist raudvõret, musti ja alles raagus puid Mihhailovski lossi hämarate müüride ääres. Juba viirastus mu silmade ees Lermontovi kõrval ka paljude patjadega madal diivan ja diivanile heidetud mõõk, virn raamatuid ja pabereid ümaral laual . . . Valgus aknast langeb Lermontovi näole, hallile piibrinahast kraele, hõbepagunile. Ja päris lähedal, selg meie poole, on kunstnik kohvivärvi frakis. Kunstniku ees seisab molbert¹, molbertil portree, just seesama . . . Ei, ma ei suuda ennast veenda, et see pole Lermontov! Ma ei suuda kunagi leppida selle mõttega!

Miks läksid meie arvamused Pahhomoviga selle portree suhtes lahku? Aga nähtavasti sellepärast, et me kujutleme Lermontovi kumbki erinevalt. Tõsi, selles pole midagi imestamisväärset: isegi Lermontovi tuttavate arvamused tema kohta erinesid. Need, kes on võidelnud ja rännanud koos temaga, jutustavad, et Lermontov oli oma sõpradele ustav ja neid koheldes tulvil naiselikku delikaatsust ja nooruslikku tulisust. Kuid paljudele on ta tundunud upsakana, teravana, pilkavana, õelana. Nad ei aimanud tema ohvitserimundri all suurt luuletajat ning mõõtsid teda oma küündimatu mõõdupuuga.

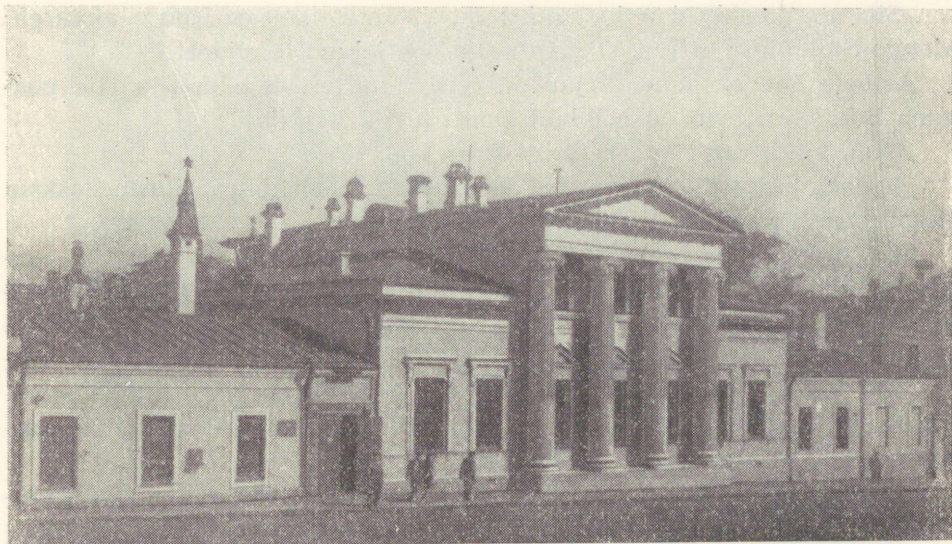
Ja miks ma peaksingi Pahhomoviga nõustuma? Kas ta esitas mulle mingeid ümberlükkamatuid andmeid? Kas ta tõestas, et portree kujutab kedagi teist? Ei põrmugi! Ta ainult kummutas väga loogiliselt minu väited, näitas nende nõrkust. Ta arvab õigustatult, et foto najal pole mul seni tõsist alust omistada seda pilti Lermontovile. Aga kui mul oleksid olnud tõsised tõendid, siis oleks Pahhomov pidanud minuga nõustuma. Tähendab, portree tuleb välja otsida, maksku mis maksab. Tuleb selgitada, kummal meist on õigus!

NAITUS KIRJANDUSMUUSEUMIS

Uhel päeval helistati mulle ja mind kutsuti Kirjandusmuuseumi Lermontovi näituse avamisele.

„Vladimir Dmitrijevitsš Bontš-Brujevitsš, meie direktor, palub teid väga ilmuda. Sinna koguneb kirjanikke, seltsimehi filmitööstusest ja ajalehtede kirjasatjaid.“

¹ Alusraam lõuendile maalimisel. *Toim.*

Riiklik Kirjandusmuuseum Moskvas.

Hiljem helistas Pahhomov:

„Oleks hea, kui te homme tuleksite. Meil Mihhail Dmitrijevits Beljajeviga õnnestus leida näituse jaoks midagi huvitavat: leidus senitundmata joonistusi, ka Lermontovi autograafiga raamatukene.”

Jõudsin näitusele siis, kui kõik olid juba lahkumas. Riietehoius kohtusin paljude tuttavatega.

Saali sissekäigu juures trepil seisis Bontš-Brujevits — jättis ühtedega hüvasti, teisi tervitas, tänas, tuletas meelde, lubas, palus teine kordki sisse astuda.

„Väga hea, et tulite,” lausus ta bassihäälel mulle kätt ulatades. „Teile tuleb näidata tingimata kõike.”

„Hiljavõitu, hiljavõitu!” tervitas Pahhomov mind armastusväärse naeratusega ja juhtis külalislahkelt saalidesse.

Mõned hilinenud külastajad vaatlesid, pead kuklas, portreesid, pilte ja skulptuure.

„Seda vaatame hiljem,” lausus Pahhomov. „Alustagem parem siit.”
Ja ta juhtis mind teise saali.

„Siin on kenakesi asju,“ ütles ta. „Näete, haarav Hau¹ akvarell: Mongo Stolõpini portree. Otsisin välja Tretjakovi fondidest.“

Astusin ühe eksponaadi juurest teise juurde. Meie juurde jäid peatumata Bontš-Brujevitš ja Mihhail Dmitrijevitš Beljajev.

„Noh, kuidas on?“ päris Bontš-Brujevitš.

„Imehea näitus!“ vastasin ma ja tõstsin silmad ning tardusin, lasksin täiest rinnast kuuldavale üllatushüüde: „A-ah!“

Mu silmade ees rippus Wulferti portree tagasihoidlikus ovaalses raamis. Originaal, õlimaal. Samuti nagu fotol paistis hõbepagun ohvitserisinelii piibrinahkse krae alt, ja Lermontov vaatas mõtlikult ja nukralt üle minu pea.

„Minestage!“ hüüdis Pahhomov sõbraliku naeratusega silmi kissitades ja minu poole mõlemaid käsi sirutades, nagu oleksin ma juba langetamas.

Seisan vaikides, tunnen, kuidas punastan, ja ma vaatan sügava erutusega portreed, millest olin nii kaua ja lakkamatult unistanud. Olen hämmeldunud. Olen peaaegu õnnelik. Kuid mingi salajane nukrus varjutab minu kohtamisrõõmu. Milleks olin näinud kogu seda vaeva, milleks need ootused, erutus! Kellele ja millist kasu olin toonud? Kõik oli olnud asjatu!

„Miks te siis, minu isand, midagi ei ütle?“ pärib mult Beljajev.

„Ta on suurest rõõmust kõnevõime kaotanud!“ vastab Pahhomov naeratades.

„Laske, laske teda korralikult silmitseda,“ nõuab Bontš-Brujevitš. „Tema pärast õieti portree peaaegu ostetigi.“

„Miks minu pärast?“ elavnen ma.

„Seda ütleme pärast!“ hõõrub Pahhomov käsi. „Kuidas me ostsime, sellest jutustan hiljem. Oelge parem, kuidas portree on?“

„Leian, et on suurepärase.“

„Portree pole halb,“ nõustub Pahhomov. „Ainult, see pole ju Lermontov, seda ütlen nüüd juba lõplikult.“

„Kuidas ei ole Lermontov? Kes siis?“

„Lihtsalt keegi ohvitserikene.“

„Miks te seda arvate?“

„Aga mundri järgi.“

„Kuid mis selle mundriga siis on?“

¹ Hau, Voldemar (1815—1895), maalikunstnik-portretist, pärit Tallinnast. *Toim.*

Nurk Lermontovi näitusest Kirjandusmuuseumis.

„Selgub, et see on insenerivägede ohvitser, näete, mis! Vaadake, mu kallis: kuue kaelusel on tal ju kant... punane! Ja punased kandidid ja hõbepagunid olid tol ajal inseneriväeosade tunnuseks. Siin pole juba enam midagi parata.”

„Ja see tähendab?”

„Tähendab, et on selge: see ei ole Lermontov.”

„Aga miks te selle siis siia üles riputasite?”

„Kas või sellepärast, et teile näidata, kuulata teie arvamust. Kuigi see pole Lermontov, rippugu siin siiski. Ta ei sega siin kedagi.”

„Aga minu arvates, Nikolai Palõtš, pole siin siiski veel kõik lõpuni selge...”

Pahhomov raputab pead:

„Jätkel...”

SLOJEVITE PEREKOND

Selgus, et portree oli sattunud Kirjandusmuuseumi kõigest mõni päev enne näituse avamist.

Muuseumi vastuvõturuumi oli ilmunud vana naine, kaasas neli vana gravüüri ja rullikeeratud lõuend. Ta pakkus neid esemeid müüa.

Ärutas noore sõjaväelase portree lahti, näitas ette ning nõudis selle eest sada viiskümmend rubla.

Ostukomisjon omandas gravüürid, kuid tundmatu ohvitseri portreed osta ei soovinud. Vana naine tuli vastuse järele. Talle antakse portree tagasi:

„Ei lähe.”

Vana naine asetab ajalehe lauale ja hakkas juba lõuendit kokku rullima, kui Mihhail Dmitrijevits Beljajev parajasti ruumi astus. Vana naise käes portreed nähes teatas ta, et see on sama, mida Andronikov otsib ja mille foto ta oli toonud Kirjandusmuuseumi. Täpsuse mõttes märkis ta, et Andronikov peab portreed Lermontovi omaks, kuigi Nikolai Palõtš Pahhomov on selles suhtes hoopis teisel arvamusel. Tema kannul sisse astunud Nikolai Palõtš hakkas nõudma, et portree tingimata omandataks. Ja siis tegi Vladimir Dmitrijevits Bontš-Brujevits korralduse ostuks. Pärast seda kanti see portree muuseumi inventariraamatusse numbri all 13931.

Küsisin muuseumitöötajailt:

„Kes see vana naine oli?“

„Slojeva, Jelizaveta Haritonovna.“

„Kus ta elab?“

„Siin, Moskvas, Tihvini põiktänaval number üksteist.“

Sõitsin Tihvini põiktänavale.

„Kas võiks kokku saada Slojevaga, Jelizaveta Haritonovnaga?“

„Mina olen Slojeva.“

„Kas teie müüsite neil päevil Kirjandusmuuseumile portree?“

„Mina.“

„Kust te selle saite?“

„Vanem poeg andis.“

„Ja kus viibib teie vanem poeg?“

„Ajab kõrvaltoas habet.“

„Andestage, seltsimees Slojev. Kust te selle portree saite?“

„Noorem vend tõi. Ta tuleb kohe... Kolja, jutusta seltsimehele, kust sa selle portree võtsid?“

Ja see Kolja, raudteetehnikumi üliõpilane, jutustas mulle minu palju-aastalise loo lõpu:

„Meie õuel lammutati puukuur. Sellest heideti välja lagunened kapp ja portree. Kõndisin õues ja nägin: väikesed mudilased seovad portree külge nõõri, tahavad märga kassi sõidutama hakata. Ma ütlesin: „Kas teil, lapsed, häbi ei ole portreega vallatleda? Tahate olla ebateadlikud inimesed?“ Võtsin neilt portree ja panin trepikoja aknalauale. Vanem vend tuli vaatama. „Niimoodi,“ ütles ta, „kõmmelduvad auruküttest nii lõuend kui ka värvid.“ Tõin portree koju, vend parandas, kust oli rebenenud, restaureeris omal jõul, hõõrus õliga üle ja riputas seinale. Hiljem ütles ema: „See on mingisugune kallis portree. Viin selle muuseumi, pakun müüa.“ “

„Ja kellele kuulus kapp puukuurist?“ pärin ma.

„Kunstnik Voronovile.“

„Kus see Voronov on?“

„Suri paari aasta eest. Ja tema asjad — portree ja kapp — kanti kuuri.“

Portree loo otsad olid koos. Nii sain lõpuks teada, et kõik need aastad oli portree vedelnud Tihvini põiktänaval, kunstnik Voronovi kapi taga.

VASTUS TRETJAKOVI GALERIIST

Pahhomovi raamat ilmus. Wulferti portree oli selles teoses ära toodud ebaehtsate osakonnas. „Portreel kujutatud ohvitser meenutab väga vähe Lermontovi,” lugesin ma 69-ndalt leheküljelt. „Ainult lauba ja nina poolt on sellel portreel kauge sarnasus Lermontoviga.”

Lugesin kuni selle kohani ja vajusin mõtteisse.

Varem tundus mulle, et kõige tähtsam on leida portree. Nüüd on see aga muuseumis, kuid peamine pole ikka veel lahendatud ja tõenäoliselt ei lahendatagi seda. Ja kuigi ma endiselt usun, et see on Lermontov, ei ole ma ilmselt võimeline seda tõestama. Aastaiks, aastakümneiks jääb see portree kapipimedusse, ning paljud tuhanded tulisehingelised ja innustunud Lermontovi lugejad ei pääse üldse nägema seda ebatavalist nägu. Suur luuletaja jääb endiselt oma sõjaväemundri varju. Seda mundrit ei saa ära võtta . . .

Ei saa ära võtta? Aga kui seda katsetada! Tatjana Aleksandrovna Wulfert ütles, et mundrist paistab midagi läbi. Kui portreed restaureeriti, siis vahest ehk maaliti vormikuue peale uus vormikuub, teisevärviliste kantidega.

Läksin Kirjandusmuuseumi ikonograafia-osakonda. Pöördusin selle kaastöölise poole:

„Kas ma võiksin näha Wulferti Lermontovi portreed, mis oli näitusel?”

„Millist?”

„Wulferti portreed. See, mis kuulus varem Wulfertile.”

„Meil ei ole niisugust.”

„Noh, Slojevite portree, see, mis osteti Slojevilt.”

„Esimest korda kuuleme.”

Siis äkki hüüab üks noortest kaastöölisest:

„Ta kõneleb vist Andronikovi omast, võltsitud portreest?”

Ma isegi punastasin.

Portree anti mulle välja. Ja ma imetlesin jälle seda näoilmet — selget, üllast ja tarka.

Astusin akna alla. Tõepoolest, sineli hõbedase nööbi ja krae alt paistab ühest kohast midagi läbi.

Palusin luubi. Silmitsesin sellega. Tõepoolest, nõnda näibki — värvi-praokeste kaudu on roheline sineli alt midagi paistmas. Nagu oleksid sinel ja kuub teise mundri peale maalitud.

Ja äkki — mõtlen ma — see munder on vastav Nižni-Novgorodi, Tenginski või Grodno polgule, kus Lermontov teenis!

Seda saab selgitada ainult röntgenikiirte abil. Kas ei avastanud, tänu neile kiirtele, Moskva kunstnik Korin hiljuti kuulsa Fornarina¹? Röntgeniaparatuur näitas, et selle figuur on kaetud hiljem peale maalitud riie-tusega. Korin kõrvaldas pildilt pealmise värvikorra ja tõi esile Rafaeli² õpilase Giulio Romano³ teose.

„Kas ei saaks,“ küsisin ma, „seda portreed röntgenikiirtega läbi valgustada?“

„Miks mitte? Saab. Saadame selle Tretjakovi galeriisse, seal valgustatakse läbi.“

Portree saadeti Tretjakovi galeriisse. Käisin iga päev muuseumis, ootasin vastust.

Viimaks saabus portree tagasi koos juurdelisatud dokumentidega. Selle sisu oli järgmine:

„Mundri alt ei avastatud midagi.“ Ja professor Toropovi allkiri.

LABORATOORIUM FRUNZE TÄNAVAL

Olin kuulnud, et peale röntgenikiirte kasutatakse ka ultraviolet-seid kiiri. Kui need langevad esemele, panevad nad selle helenduma. Seda nähtust nimetatakse sekundaarseks⁴ kiirgamiseks ehk lumines-tentsiks.

Oletame, et mingil dokumendil on pealekirjutus keemiliselt maha kus-tutatud. Seda ei saa eristada tavalises valguses, ei märgata fotol ega saa röntgeni abil avastada. Kuid ultravioletsete kiirte abil on seda võimalik lugeda.

Need kiired toovad nähtavale mahapestud vereplekid. Need avasta-vad nafta olemasolu pinnasekihi peotäies. Need kiired abistavad uurida vääriskive, puidusorte, määrdeõlide, värvide ja tindi koosseisu. Need

¹ „La Fornarina“ (tõlkes: „pagaritar“), Rafael Santile omistatud maal.

² Rafael Santi (1483—1520), itaalia maalikunstnik ja arhitekt.

³ Romano, Giulio (1499—1546), itaalia maalikunstnik ja arhitekt, Rafaeli silmapaist-vam õpilane ja abiline.

⁴ Teisejärguline, kõrvaline.

teevad kindlaks vahe, kui olete kirjutanud kirja üht värvi tindiga ning kastnud vahepeal sule teise tindipotti. Konservitehaste laboratooriumides sorteeritakse ultravioletsete kiirte abil sadu tonne kalu. Nende kiirtega on kerge eraldada seisnud kalu värsketest.

Kui munder Lermontovi portreel maaliti hiljem, siis tähendab see seda, et maalile lisandati uusi värve, mis võivad ultravioletsete kiirte all luminesseeruda teisiti kui vanad värvid.

Ultravioletsete kiirte kasutamise mõttele viis mind Kirjandusmuuseumi kaastöeline Tatjana Aleksejevna Turgeneva, I. S. Turgenevi venna lapselaps.

Kord, kui ma külastasin muuseumi, küsis Tatjana Aleksejevna:

„Kas te pole mõelnud pöörduda oma portreega kriminalistika-laboratooriumi poole? See on Teaduste Akadeemia Õiguseinstituudi laboratoorium ja asub siinsamas meie kõrval, Frunze tänaval nr. 10. Uldiselt uuritakse seal süütõendeid; kuid ma viisin hiljuti nende juurde ühe läbikriiputatud pealekirjutusega raamatu: arvati, et see pealekirjutus on tehtud Lomonossovi käega. Ja kas teate, keegi ei suutnud selgitada, mis seal oli kirjutatud, ka röntgen ei aidanud midagi, aga selles laboratooriumis fotograferiti see pealekirjutus ultravioletsete kiirte abil ja loeti ära. Ja selgus, et see polnud Lomonossov! Olin juures, kui raamat läbi valgustati, ja veendusin, et ultravioletsed kiired on lausa mingi ime! Kõik on näha nagu peopesal...”

Veel samal päeval võtsime Tatjana Aleksejevna portree kaasa ja läksime Frunze tänavale.

Kui me Õiguseinstituudis portree laboratooriumi kaastöölise silmade ees lahti rullisime ja selgitasime, milles asi seisab, muutusid kõik tähelepanelikuks, hakkasid küsimusi esitama ja uurivalt Lermontovi silmitsema. See on arusaadav. Igaüks tahab teada, milline ta oli elavana, täiendada kujutlust tema näoilme uute joontega. Seepärast ruttasidki kõik nii meelsasti, valmisolekuga ja kogu südamega appi, kui jutt läks Lermontovi uuele portreele.

Ruumis, kuhu meid juhiti, asetati portree lauakesele, mille kohale oli kinnitatud kvartslamp, nagu neid esineb haiglais. Kuid siinse lambi valgusfiltrist pääsevad läbi ainult ultravioletsed kiired.

Akende ette tõmmati valgusekindlad katted, vool lüliti sisse. Portree hakkas helendama nagu lillakas udus. Värvid tuhmusid, varjud kadusid, ja ma nägin: mu silme ees ei olnud enam kunstiteos, vaid krobedalalt vär-

viga kaetud lõuend. Torkasid silma kruntvärvi puudused ja konarused. Tulid nähtavale varem märkamatud praod, kriimustused, naelaauk, Slojevi poolt kinni õmmeldud rebestus...

„See pole juba enam röntgen...“ märkis Tatjana Aleksejevna sosinal.

„Näen,“ vastan talle.

„Kas näete triipe sineli all?“

„Näen.“

„Kuue all helendab tõesti midagi,“ ütleb Tatjana Aleksejevna summutatud häälega.

„Minu meelest ei helenda.“

„Olete pime. Kas te tõesti ei näe? Kraest allpool helendab kindlasti midagi.“

„Ei, ei helenda.“

„Noh, olete aga teie!“ pahandab Tatjana Aleksejevna. „Kas teile tõepoolest ei paista, et on alla maalitud teine munder?“

„Kahjuks ei paista.“

„Mulle ei paista ka enam!“ nõustub Tatjana Aleksejevna ohtes.

Laboratooriumi töötajad uurivad lõuendi iga sentimeetrit, pööravad portreed, vahetavad arvamusi.

„Nii kahju kui see ka on,“ ütlevad nad, „kuid olulisi muudatusi või mingeid silmale nähtamatuid pealkirju lõuendil ei õnnestu selle vahendi abil avastada, ja mundrit seal ka ei ole. On näha ainult mõningaid tühi-seid parandusi.“

„Tal pole seal midagi,“ nõustub Tatjana Aleksejevna ja lisab uhkusega: „Ma ju ütlesin teile, et kõik on nagu peopesal näha! Lihtsalt haruldased kiired!“

Kriminalistid aga naeravad:

„On olemas veel infrapunased...“

KUNSTNIKU SILM

Pliiatsiga kirjutatud kirja võib infrapunaste kiirte abil lugeda ümbrikku avamata. Seda selle tõttu, et paber on infrapunastele kiirtele poollähbipaistev. Läbi pliiatsijoone need aga ei tungi. Vere või tindiga määratud dokumenti võib infrapunaste kiirte valguses täiesti vabalt lugeda, kuna kiired läbivad verd ja tinti, kuid jäävad pidama trükimustas. Tänu

sellele omadusele näevad infrapunased kiired, võib öelda, läbi kõige keerukamadki mahhinatsioonid: võltsingud, radeerimised, parandused dokumentidel, obligatsioonidel ja rahalistel paberitel.

Kui värvide koosseisus, millega portree on maalitud, leiduks niisuguseid värve, mis ei lase läbi infrapunaseid kiiri, siis oleks mundri saladus lahendatud.

Portree pildistati infrapunastes kiirtes nii eest- kui tagantpoolt, kuid ka selle vahendiga ei märgatud midagi nähtamatut.

Minu arvestused ei leidnud kinnitust! Ja seejuures on minu arvamus, et on olemas ainult üks meetod tõestamiseks, et see on Lermontovi portree: avastada selle mundri alt teine munder.

„Eh,“ mõtlesin ma, „kiired kiirteks, kuid siin on ju tegemist kunstiga. Siin on tarvis elavat inimest. Pean nõu Koriniga. See on haruldase talendiga kunstnik, kellel on ülipeen maitse ja terav silm. Tema aitab.“

Helistasin talle ja palusin teda tulla Kirjandusmuuseumi.

Saimegi kokku. Viisin ta portree juurde.

„Näete, Pavel Dmitrijevitsš,“ ütlen ma, „tahaksin kuulata teie arvamust: kas siin mundri all võib olla teine munder või mitte? Niihästi röntgen, ultravioletsed kui ka infrapunased kiired ei näita midagi.“

„Kuid mida te tahate teada saada?“ küsib Korin vaikse häälega ja ruttamata.

„Tahaksin kindlaks teha, keda portree kujutab.“

„Kuid mulle näib, et see on juba küllaltki selge: silmanähtavalt Lermontovi?“

„Lubage, ent mille järgi teie seda teate?“

„Näen näost: on sarnane! Aga kes ta siis on teie arvates?“

„Minu arvates on ta ka Lermontov.“

„Kuid milles siis asi seisab?“

„Asi seisab selles, et mul ei ole tõendeid.“

„Kuidas ei ole? Peamine tõend on ju sarnasus.“

„Kuid sarnasus pole ju veel dokument!“

„Aga te ei küsi ju oma tuttavalt dokumente, enne kui te neid tervitate: tunnete neid ilma selletagi,“ naeratab Korin.

„Tõsi! Kuid nõustuge, Pavel Dmitrijevitsš,“ vastan ma, „sarnasuse üle võib vaielda. On inimesi, kes pole teie ja minuga nõus. Arvavad, et pole sarnane.“

„Kuidas pole sarnane?“ hämmastub Korin. „Näo-ovaal, proportsioo-

nid, jooned on ju Lermontovi omad. Natuurist maalitud. Heas maneeris. Kolmekümnendatel aastatel. Meister on kahtlemata väga oskuslik. Aga miks teid õieti huvitab teine munder?"

"Kuid see munder ei sobi."

"Ah nõnda on lood! Selge! Kuid võõra pintsli vahelesegamist pole siin kahjuks märgata," ütleb Korin murelikult. "All on siin-seal märgata tühiseid autori parandusi. Ja see on kõik. Portreed pole vaja puhastada. Sellega rikute ainult maali ära."

"Mis nõu te mulle siis annate?"

"Leidke teine tee oma seisukoha kinnituseks. Selline tee on minu arvates olemas. Lähtuge näost, sarnasusest. Minus isiklikult see kahtlust ei tekita."

TEINE ERIALA

Tol ajal, kui ma veel Leningradis elasin ja Puškini majas töötasin, sõbrustasin Pavel Pavlovitš Štšegoleviga. Õnnetuseks pole teda enam. Ta suri kolmekümne kuuendal aastal.

See oli noor professor, väga andekas ajaloolane, suurepärase haridusega, teravmeelne inimene.

Tema juures tutvusin ma ta sõbra, tuntud juristi, Leningradi ülikooli professori Jakov Ivanovitš Davidovitšiga, kes oli suur asjatundja tööõiguse alal.

Štšegolevi kabinetis istudes olin ma mitmel korral kahe sõbra ebatavalise mängu tunnistajaks. Jakov Ivanovitš on veel esikus, hõõrub alles külmunud käsi, kui Pal Palõtš juba läkitab talle oma esimese küsimuse:

"Kas te, kallid Jakov Ivanovitš, ütleksite, mis värvi olid vormikuue varrukakääniste kandidid tema kõrguse ihukaardiväe kūrassiiripolgu?"

"Andestage, Pal Palõtš, kuid see on ju lapsik küsimus," muheleb üleolevalt Jakov Ivanovitš tuppa astudes ja kummardades. "Seda, et kūrassiiripolgu kandidid olid helesinised, teab sõna tõsisel mõttes igaüks. Aga teid, kallid Pal Palõtš, palun ma omakorda ütelda, mis värvi oli husaarikuub Pavlogradi husaaripolgu, kus teenis Nikolai Rostov?"

"Roheline," vastab talle Pal Palõtš. "Aga Soome ihukaardiväe mütsid?"

„Mustad!“

„Vastake mulle, kallid Jakob Ivanovitš,“ pöördub Pal Palõtš jälle tema poole, „mis aastal formeeriti Leedu ihukaardiväe polk?“

„Kui mu mälu mind ei peta, siis tuhande kaheksasaja üheteistkümnendal.“

„Millistest lahingutest see polk osa võttis?“

„Borodino, Bautzen, Dresden, Kulm, Leipzig. Ma nimetasin vaid neid lahinguid, milles polk silma paistis. Seda ma veel ei märkinud, et see polk marssis esimeste hulgas Pariisi.“

„Jakob Ivanovitš, seda ei mäleta peale teie keegi. Olete gigant! Olete kolossaalne inimene!“ vaimustub Pal Palõtš.

Tõtt-öelda olid need vaimustuspuhangud mulle kättesaamatud. Ma ei teadnud midagi kantidest, taskutest, sadulatekkidest: olin nõrk sõjandusajaloo eriküsimustes. Väsisin seda mängu jälgides, hakkasin vargsi haigutama ja lahkusin. Mõtiskledes nüüd portreest, meenutasin ma üha sagedamini Jakob Ivanovitši ebatavalisi teadmisi.

„Kui,“ arutlesin ma, „Korinil on õigus, et:

1) teise mundri otsimisest tuleb loobuda (ja selles on Korinil kahtlemata õigus), —

2) tuleb lähtuda sellest, et maal kujutab siiski Lermontovi, siis jääb —

3) võtta uurimisele munder, milles Lermontov portreel on kujutatud.

Uksinda ma selles küsimuses selgusele ei jõua. Ja spetsiaalselt selleks, et Davidovitšiga kokku saada, sõitsin ma Leningradi.

Esitasin oma palve telefoni teel. Tema juurde koju jõudes küsin juba lävelt:

„Jakob Ivanõtš, millise polgu mundrit võis kanda ohvitser üheksateistkümnendal sajandil, kui ta kaelusel on punasedandid?“

„Lubage! Mis tähendab punased?“ hämmeldub Jakob Ivanovitš. „Vene mundrit iseloomustab ebatavaline värvitoonide mitmekesisus. Palun selgitada: millisest punasest värvist te kõnelete?“

„Sellisest!“ Ja ma ulatan paberilehe, millele olin kopeerinud kandi värvi.

„See ei ole punane ja pole kunagi punane olnudki,“ lausub sõnu teravalt rõhutades Jakob Ivanovitš. „See on kõige ehtsam vaarikapunane, mis, niipalju kui ma mäletan, esines ihukaardiväe laskurpataljonides, 17-ndas Novomirgorodi ulaanipolgus, 16-ndas Tveri dragunipolgus ja Grodno ihukaardiväe husaaripolgus. Kohe kontrollin järele...“

Ta avab kapi, lehitseb mundrite tabeleid, polkude ajalugusid, värvilisi gravüüre...

„Seni on kõik õige,“ kinnitab ta. „Läheme edasi... Kui sellel maailmal on ratsaväe pagun — sel juhul langevad ära laskurpataljonid. Jäävad dragunid, ulaanid ja Grodno husaaripolk. Tveri ja Novomirgorodi polgud tuleb ka kõrvale jätta: neis polkudes olid nõõbid ja pagunid „käsitud olla kuldseid“. Teie portreel on need aga hõbedased. Järelikult, see peab olema Grodno polk. Aga kuidas see portree välja näeb?“

Ma näitan talle fotot.

„Olete laps!“ hüüab Jakov Ivanovitš. „See on ju kolmekümnendate aastate ratsaväelase kuub. Tol ajal teostati Grodno polgus muudatus ja dolmanitele määrati sinised kandid. Kuid oliivvärvi kuued säilisid kuni 1845. aastani ja kuni 1838. aastani jäi neile vaarikapunane kant. Te võite selles veenduda, kui vaatate spetsiaalselt Nikolai Esimese jaoks värvitud jooniste eksemplari... Niisiis,“ lõpetab Jakov Ivanovitš raamatuid kõrgetesse virnadesse ladudes, „kõik kõneleb Grodno polgu kasuks.“

„Jakov Ivanovitš,“ hüüatan ma, „te ei või aimatagi, kui suure tähtsusega on teie andmed! Teie sõnade põhjal on ju selge, et see on Lermontov.“

„Andestage,“ peatab mind Jakov Ivanovitš, „seda ma pole ütelnud! Seni on kindlaks tehtud, et see ohvitser on Grodno husaaripolgust. Ja ei midagi muud. Kuid kas see on Lermontov või ei ole Lermontov, seda otsustada pole minu ala.“

ISIKU KINDLAKSTEGEMISE MEETOD

Grodno husaar! Inimeste ring, kelle keskel see ohvitser oli elanud, kitsenes nüüd vaid kolme-neljakümne meheni: 30-ndail aastail ei olnud Grodno polgus rohkem ohvitseri...

Näib, et lõpp on juba lähedal. Ja sellest hoolimata on just siin ebaselge, mis edasi teha.

Pöördusin Moskvasse tagasi. Murran jälle pead. Jälle istun ja vaatan fotot, nagu oodates, mida see ütleb. Muidugi poleks halb, kui portree ise ütleks, keda ta kujutab.

Ent huvitav, kuidas toimitakse neil juhtumitel, kui inimene ei kõnele?

Kui ta ei saa või ei taha oma nime ütelda? On täiesti selge, et tema isiku peavad siis kindlaks tegema teised.

Agas kui teda keegi ei tunne või ei taha nimetada? Siis tehakse tema isik kindlaks tõenäoliselt foto abil.

Kui aga fotot ei ole? Kas võib selleks otstarbeks kasutada maalitud portreed?

Läksin portreega uuesti kriminalistika-laboratooriumi.

A. Võtan Wulferti portree...

B. Asetan sellele Zabolotski portree...

„Aa, tervist!“ öeldakse mulle. „Uuesti meie juurde?“

„Jah, tunnen huvi, kuidas tehakse jälitamisel kindlaks isik, kui fotot ei ole.“

„Säherdustel juhtumitel kasutatakse kirjeldava portree meetodit.“

„Ja mis tähendab see kirjeldav portree?“

„Kohe selgitame.“

Kriminalistika-õpetus jätab isiku kindlakstegemisel kõrvale säärased tunnused, nagu näiteks: paks, kõhn, punapõskne, raseeritud, hall.

Täna on inimene punapõskne, homme kahvatu. Täna on ta raseeritud,

kuu aja pärast aga tiheda habemega. Täna on ta hall, homme aga võtab kätte ja värvib end. Seepärast toetuvad kriminalistid iseloomustavamalt ja püsivamat laadi välistunnustele, mida ei saa muuta olukorrad, aeg ega inimene ise. Püsivamateks tunnusteks peavad kriminalistid kasvu, kehaehitust, näo otse- ja külgvaadet, lauba, nina, kõrvade, huulte, lõua kuju ja mõõteid, silmade lõiget, vikerkesta värvi ja muud. Nende välistunnuste põhjal koostatud kirjeldus — kirjeldav portree — on alati väga

A—B. Mõlemad portreed sulasid ühte uueks, kolmandaks portreeks.

täpne. Ja seda sellepärast, et ühe inimese püsivad välistunnused ei lange kunagi ühte teise inimese kõigi tunnustega, nagu ei lange näiteks ühte nende sõrmejäljed.

„Aga mida te õieti teada tahate?“ küsitakse minu käest.

Ma selgitan:

„Mundri kohta uurisin juba kõik välja. Nüüd aidake portreel kujutatud isik kindlaks teha, kas ta on lõppude-lõpuks Lermontov või ei ole Lermontov?“

„Teate mis,“ öeldakse, „pidage nõu Sergei Mihhailovitšiga. Vahest ehk võtab tema asja käsile.“

„Kes on see Sergei Mihhailovitš?“

„Kuidas? Kas te ei teagi? See on professor Potapov! Maailma-kuulus teadlane, üks vene krimi-

nalistika rajajaid, parim kohtufotograafia asjatundja, teadusliku grafologia looja, suurim autoriteet kriminalistliku identifikaatsiooni alal¹! Talle, muide, meeldivad igasugused keerulised ja segased küsimused, arvata-vasti tunneb ta huvi ka teie portree vastu . . .“

„Sergei Mihhailovitš, kas tohib sisse astuda?“

Ja mind juhatakse kabinetti.

Laua taga istub elatanud mees, juuksed siledalt ülepea kammitud,

¹ Sõnast identne (ladina k.) — samane; samasuse kindlakstegemine. *Toim.*

pisikese halli habemega. Rahulikult targas näos pruunid, elavad ja vilkad silmad.

Mind tutvustati talle. Ta kuulas mu palvet tähelepanelikult, silmitses ainiti portreed ja esitas peenikese häälega küsimusi. Viimaks pöördus ta kaastööliste poole:

„Proovime käesoleval juhtumil rakendada õpetust identifitseerimise kirjeldava portree põhjal,“ ütles ta. Ja mulle: „Palun teid usaldada see portree meie kätte, saatke meile selle näo kohta kõik olemasolevad reproduktsioonid ja andke meile kuuajaline tähtaeg.“

Väljume kabinetist, ja ma küsin:

„Mida ta kavatseb teha?“

Mulle selgitatakse:

„Identifitseerimise-õpetus, mida Sergei Mihhailovitš otsustas portree puhul kasutada, põhineb kirjeldava portree alusel. See õpetus väidab, et kui erinevad pildid kujutavad üht ja sedasama nägu, siis kahe näo püsivpunktide ühtelangemisel peavad iseendast ka kõik teised punktid ühte langema. Kui need ühte ei lange, siis on need järelikult kujutused erinevatest inimestest, sest nagu kriminalistika näitab, ei lange erinevate inimeste kujutused ühte ega võigi ühte langeda. Fotopilte võrreldakse sageli, kuid portreemaale esmakordselt.“

Lahkumisel surutakse mu kätt:

„Võite rahulikult magada. Kui ta juba ise asja kallale asus, siis on teil kuu aja pärast täpselt teada: ja või ei.“

PROFESSOR POTAPOVI VASTUS

Möödus kuu. Ja mulle tuuaksegi pakk ja kiri minu nimele. Avan ümbriku ja esimene asi, mis ma näen, on pealiskiri:

„Professor S. M. Potapovi arvamus...“

Ma ei tea veel otsust, kuid mu saatus on juba otsustatud. Sügava erutusega hakkab selle dokumendi ridu lugema.

„Eesmärgiga lahendada esitatud küsimus näo tunnuste võrdlemise teel... olemasolevate kaheldamatute Lermontovi kujutustega teostatud katsetel,“ loen ma, „vaadati läbi tema tuntud portreede olemasolevad reproduktsioonid...“

Saadetud reproduktsioonidest valis professor Potapov välja foto

kunstnik Zabolotski poolt 1840. aastal maalitud miniatuurist, millel on Lermontov kujutatud samas asendis nagu Wulferti portreelgi. Selle kujutusega otsustaski Potapov võrdluse teostada. Kõigepealt viis ta need võrdsesse suurusesse ja tellis neist sellised fotod, et vahe kahe püsiva punkti vahel oleks täiesti ühesugune. Mastaabiks mõlemale fotole võttis ta kõrva tipu ja parema silmanurga Zabolotski portreelt. Kui portreedel asuvad näod omandasid ühesugused mõõded, valmistati nende järgi kaks suurt diapositiivi, s. o. kujutused võeti klaasplaatidele.

„Kui asetada need diapositiivid üksteise peale ja vaadata vastu valgust...“, lugesin ma edasi.

Nähtavasti on need pakis. Rebin pakendi lahti, kisun rutates karbi-kaane pealt, võtan sealt ettevaatlikult välja kaks tumedat klaasi — diapositiivid, millest Potapov kirjutab.

Vaatan neid vastu valgelt. Ühel neist on Zabolotski miniatuuri suurendus, teisel — vähendatud Wulferti portree. Nende vaatlemist jätkates asetan nad täpselt kohakuti, üksteise peale, viin kõrvatipud ühte... sobitan kokku silmanurgad... Ja — oh imet! Kujutused kadusid kohe, nagu oleksid nad ära sulanud. Nad liitusid kokku uueks — kolmandaks portreeks. Niihästi kulmud, silmad, nii ninad kui ka huuled, nii lõuad kui ka vurrud langesid ühte!... Ainult soengud ei langenud kokku ja Zabolotski portree vasakpoolsest põsest ulatub kitsa äärena üle Wulferti portree põsk. Kuid kas kuuluvad siis soeng ja põskede täius püsivate tunnuste hulka? Ja juba enne, kui ma olin Potapovi kokkuvõtte läbi lugenud, arvasin ma järelduse ette ära:

„... peab avaldama arvamust, et sm. Andronikovi poolt esitatud õlivärvis maalitud portree kujutab endast üht M. J. Lermontovi portredest.“

„Missugune rõõm!“ mõtlen ma. „Mäherdune haruldane töö! Silmapaistev nõukogude kriminalist asus esmakordselt kriminalistika ajaloos möödunud sajandi maalil kujutatud tundmatu ohvitseri isikut kindlaks tegema ja demonstreeris hiilgavalt kriminalistika meetodite täpsust!“

Potapov oli kartnud, et kui kunstnikud olid rikkunud üksikute näojoonte vahelisi proportsioone, siis ei ole portreed originaaliga sarnased ja kohakutipanekust ei tule midagi välja. Kuid õnneks läks kõik korda.

Ja ma vaatlen määratu suure erutuse ja rõõmuga kahe erikujutuse imeväärset liitumist üheks elavaks näöks. Kui huvitavalt on silmad muutunud! Hajameelne, mõtlik Wulferti portree pilk on muutunud teravaks

ja keskendatuks, ja tundub, nagu oleks see suunatud otse meile. Milline õnn, et mõlemad kunstnikud olid olnud natuuritruud! Reaalseist näojoonte vahekordadest kinni pidades olid nad suure täpsusega jäädvustanud suure kaasaegse kirjaniku palge.

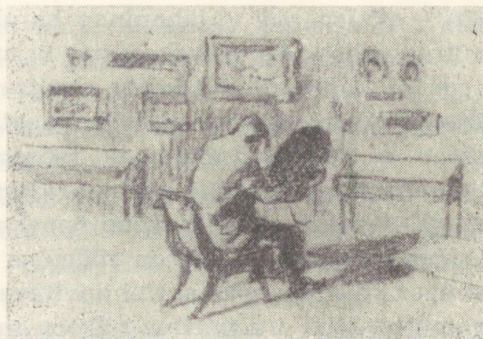
Ma loen mitu korda Potapovi lõppotsust. See on ammendav vastus mitte ainult minu poolt esitatud küsimuse kohta. See on vastuseks ka neile, kes ei tunne Lermontovi uuel portreel ära.

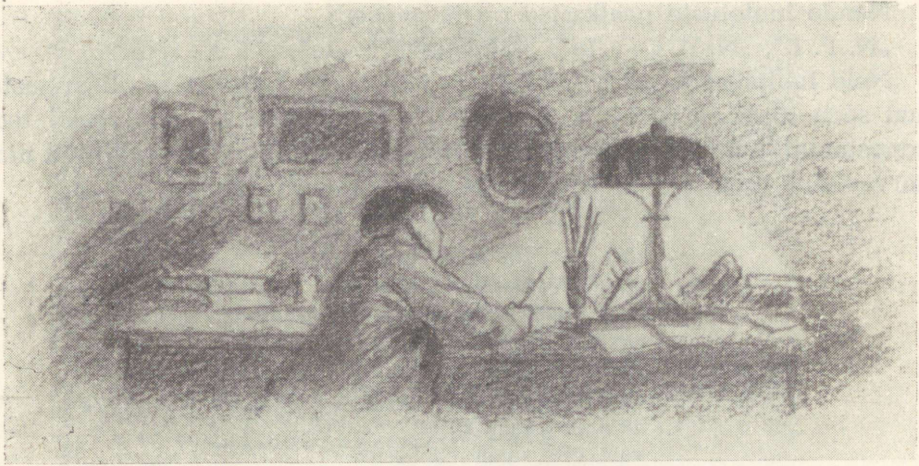
Neid tulemusi ei saavutatud juhuslikult. Portreed ja Lermontovi sellel portreel otsisid paljude erialade töötajad: sellega tegelesid niihästi kirjandusmuuseumide kaastöölised, insenerivägede alampolkovnik Wulfert, raudteetehnikumi üliõpilane, kunstnik Korin, Moskva kriminalistid, eesotsas professor Potapoviga, raamatukoguhoidjad, fotograafid kui ka röntgenoloogid. Kriminalistid kasutasid portree uurimisel oma täpseid meetodeid, ja kui Jakov Ivanovitš poleks mind saanud aidata, siis oleks Sergei Mihhailovitš Potapov ikkagi selle ohvitseri tema näo kaudu ära tundnud ja öelnud, et see on ometi Lermontov.

Silmitsen seda portreed ja alles nüüd, kus otsingud ja tõendite kogumine on lõppenud, võin teile öelda, kuidas olin teda hakanud armastama ja kui raske oleks olnud harjuda mõttega, et see ei ole Lermontov. Kui palju Lermontovi luuletusi, kui palju kujutlusi elavast Lermontovist olin sidunud selle õilsa maaliga!

Jätame ta hüvasti Lermontovi enda sõnadega:

Sa vaata seda palet; kunstimeel
ta lõuendile heitnud. Ikka veel
ta ilme ebamaistes mõtetes —
ei üldse surnud, ei — täis elu meie ees.

N. F. I. MÕISTATUS

Ei suuda lausuda ma nüüd,
ei kirjutada sinu nime:
mu hinges kannatus on pime,
kui heliseb su tuttav hüüd;
vist aimad valu, kui ma kuulen
su nimeköla teise huultelt.

Lermontov

SALAPÄRASED TÄHED

Mulle langes ükskord osaks keeruline ja ebatavaliselt kütkestav ülesanne. Elasin tol ajal Leningradis, võtsin osa Lermontovi kogutud teoste uue väljaande koostamisest, ja mulle tehti ülesandeks selgitada, kellele on Lermontov pühendanud mõned oma 1830. ja 1831. aastal kirjutatud luuletused.

Neis luuletustes pöördub seitsmeteistkümne-aastane Lermontov kellegi tütarlapse poole. Kuid neiu nime ei nimeta ta kordagi. Tütarlapsele pühendatud luuletuste pealkirjades esineb nime asemel ainult kolm algustähte: „N. F. I.” Ja ometi ei esine seejuures Lermontovi elulookirjelduses kedagi, kelle nimi algaks nende tähtedega.

Nende luuletuste pealkirjad on järgmised:

„N. F. I.“, „N. F. I. . . le“, „Romanss I. . . le“, „N. I. . . le.“

Neid luuletusi lugedes pole raske mõista, et Lermontov oli armastanud seda tütarlast kaua ja lootusetult. Ja ka neiu oli nähtavasti teda armastanud, kuid hiljem unustanud, teisesse kiindunud, ja solvatud ning kurvastatud luuletaja pöördub tütarlapse poole kibeda etteheitega:

M. I. . . le
ku. 149

Kas oma armule ei pea
mind vääriliseks sa, — ei tea;
kuid tasuks sa vaid julmalt petsid
mu lootusi ja unelmaid;
ma ikka jälle kordan vaid:
mind ülekohtuselt sa jätsid.
Sa pole maona kaval — ei,
vaid tihti uutes elamustes
su süda otsib veetlusteid.
Neis hetkelistes võimalustes
sul armsad paljud, kelledest
ei keegi tõsiselt. Kuid sest
ei kergem mul mu kurvastuses.
Veel siis, kui armastasid mind,
kui saatust tänas veel mu rind,
kord võites õrna vastupanu,
ma röövisin sult suudluse.
Kuid kas võib stepikuumuses
vaid tilgast leevendada janu?
Kas võtab jumal anda veel
sull' leida õnne eluteel?
Kuid . . . naine ei saa unustada
nii võimsat armastust kui mul:
ka õndsaimadki hetked sul
see mälestus võib tumestada!
Sind vaevab piinav kahetsus,
kui tühise maailma suus
sa kuuled pilkega mu nime!
Ja sa ei julge kaitsta mind,
et lubamatus soosimises
ei võidaks süüdistada sind.

Tähendab, et see tütarlaps oli mõistnud Lermontovi, oli olnud tema südamesõbraks. Keegi oli talle nähtavasti isegi tema kaasatundmist luuletajale ette heitnud . . .

Ma ei tea, miks Lermontov kunagi tema nime välja ei kirjutanud. Ma ei tea, miks pole ühelgi Lermontovi eluloouurijal saja aasta kestel õnnestunud seda mõistatust lahendada. Ma tean ainult seda, et Lermontovi teoste uues väljaandes peab olema täpne ja lühike märkus: „Pühendatud sellele ja sellele“.

Ja ma asusin tööle.

PÄEVIK VÄRSSIDES

Kui mitmendat ööd juba istun kirjutuslaua taga ja lehitsen laualambi eredas valguses Lermontovi noorpõlve luuletuste kogumikku... Loen tähelepanelikult iga luuletust, võrdlen üksikuid ridu.

Nii näiteks kirjutab Lermontov luuletuses, mis kannab pealkirja „***-le“:

On meeles mul, kuis kannatustepuult
kord pettus valuõie võttis;
kui lahkumisel sinu süütu huul
mu suule tulejälje jättis.

„Tuleb tähele panna,“ mõtlen ma, „et selles luuletuses on lahkumis-suudlusest öeldud peaaegu samuti nagu N. I. poole pöördub luuletuses. Ja kirjutatud on need peaaegu ühel ajal.“

Nõnda on vahest ehk ka see luuletus temale pühendatud? Võib-olla peitub kolme tähekeste varjus seesama N. F. I.? Siis on talle nähtavasti adresseeritud ka teine luuletus „***-le“?

Sul pole süüd; on süüdi saatus paha,
et mind nii ruttu jätsid maha...

Aga säärasel korral on nähtavasti jutt temast ka luuletustes „Nägemus“, „Õö“, „28. september“, „Oo, ära salga! Nutsid selle pärast...“, „Stantsid“, „Külaline“ ja palju teisi. Sest ka neis kõneldakse armastusest ja hülgamisest.

Loen need järjest läbi. Kujuneb terve päevik värssides, milles kajastub selle kurva romaani sündmustik.

Jah, nüüd on selge, et Lermontov pühendas meile tundmatule N. F. I.-le mitte ainult neli, vaid tervelt kolmkümmend luuletust. On ainult selgusetu, kuidas oli selle N. F. I. nimi, ja veelgi vähem selge on mulle see, kuidas seda teada saada.

Ja nõnda loen ma veel kord läbi kõik, mis Lermontov on selle aja jooksul loonud.

Sellesama 1831. aasta suvel kirjutas Lermontov draama „Kummaline inimene“. Ta jutustab selles noore luuletaja Vladimir Arbenini traagilisest saatuses. Arbenin armastab kaunist neidu Natalia Fjodorovna Zagorskinat. Ka neiu armastab teda. Kuid neiu kiindus teisesse, unustas Arbenini ega pidanud oma sõna... Näidendi lõpul kaotab Arbenin mõistuse ja hukkub Zagorskina pulmade eelõhtul.

Ka siin, selles näidendis nagu luuletusteski jutustab Lermontov hülgamisest.

„Me peame lahkuma: armastan teist!... annan teile eeskuju: ma unustan teid!“ ütleb Nataša Zagorskina Arbeninile.

„Sa unustad mind? — sina?“ küsib Arbenin ääretus meeleheitel, „oo, ära looda, südametunnistus on mälust tugevam; mitte armastus, vaid kahetsus meenutab mind sinule!...“

Täpselt nagu luuletuses „N. I...le“.

Küll kahetsus kord piinab sind...

On otse üllatav, kui võrd Arbenini sõnad meenutavad Lermontovi läkitust N. F. I.-le!

Siin on Arbenini luuletus:

Kui ainult mälestus veel püsib,
kui kahetsus su rinnas keeb,
kui karmi inimjõugu rüsin
su sõbra kuulsust maha teeb,
kui mürgist pilget saab ta maitsta
ja põlgust oma eluteel —
kas julged sa siis teda kaitsta
juhm-ülbe, kõrgi jõugu ees?

Selle luuletuse oli Arbenin pühendanud Zagorskinalle. Kuid, nagu näib, olen viimast nelja rida juba kusagilt lugenud, mingist teisest Lermontovi luuletusest... Muide, ma olen, nagu näib, päris rumalaks läinud! See ongi ju sama „Romanss I...le“!

Võrdlen mõlemaid luuletusi: nõnda ongi! Algul oli Lermontov „Kummalise inimese“ mustendisse kirjutanud „Romansi I...le“. Hiljem oli aga esimesi ridu muutnud.

Tähendab, Arbenin pühendas Natalia Fjodorovna Zagorskinalle just

needsamad värsid, mis Lermontov pühendas N. F. I.-le. Nõnda siis jutustab ta „Kummalises inimeses“ tõenäoliselt oma suhetest N. F. I.-ga?

„Pea,“ ütlen endale, „võti kusagil siin peitubki... Kui Lermontov kujutas „Kummalises inimeses“ oma vahekorda N. F. I.-ga, ja kui Zagorskina nimi oli Natalia Fjodorovna, siis võib olla, et ka N. F. I. tähendab Natalia Fjodorovnat? Silmanähtavalt ei võtnud Lermontov seda nime oma näidendisse juhuslikult. Ja kas ei kirjuta ta ise „Kummalise inimese“ eessõnas: „Ma sõandasin dramaatilisel jutustada tõestisündinud lugu, mis mind kaua vaevas ja mis ei lakka mind vaevamast võib-olla terve eluaja jooksul. Minu poolt kujutatud inimesed on kõik natuurist võetud, ja ma sooviksin, et neid ära tuntaks...“

Kuidas ma seda varem ei taibanud? Lermontov on kujutanud oma draamas olnud sündmuse ja tõelisi inimesi. Ja vähe sellest: ta on tahtnud, et neid ära tuntaks. Võiks peaaegu öelda, et Lermontov ise käsib mind välja uurida N. F. I. nime ja välja selgitada tõelised sündmused!

TÕESTISÜNDINUD LUGU KLJAZMAS

Kerge on öelda: välja selgitada! Kuidas seda selgitada? Kui Lermontovi kirjad oleksid alles, siis oleks asi hoopis teine. Kuid kõigist 1830. ja 1831. aasta kirjadest on säilinud vaid üksainus. See on lühike liigutava sisuga sedelikene, adresseeritud Nikolai Polivanovile, sõbrale, kes oli sõitnud suveks Moskvast maale. Kiri on kirjutatud 7. juunil 1831. aastal, mil Lermontov, nagu näha, oli olnud kohutavas olukorras.

„Olen praegu päris hull,“ kirjutab ta Polivanovile. „Olen haige, tujust ära, silmad on iga hetk märjad. Olen palju läbi elanud...“

Teatades Polivanovile oma nõbu eesseisvatest pulmadest, saadab Lermontov kogu pulmapeo kuradile ja kirjutab: „Ma ei saa laskuda üksik-asjadesse... Ei, mu sõber! meie sinuga pole loodud kõrgema seltskonna jaoks...“

Niisuguse kirja oleks võinud sõbrale saata ka Vladimir Arbenin. See on muuseas täiesti mõistetav. Niihästi see kiri kui ka „Kummaline inimene“ on kirjutatud peaaegu ühel ajal: kiri 7. juunil, ja „Kummalise inimese“ lõpetas Lermontov mustendis 17. juulil. Nähtavasti asus ta selle kirjutamisele juunis. Tähendab, näidendis jutustatakse neistsamadest sündmustest, millest Lermontov teatab Polivanovile. Kui vaataks seda

kirja õige oma silmaga! Vahest on seal ehk mingi alustatud ja maha-kriipsutatud lause või valesti tõlgendatud sõna. Kõike võib ette tulla! . . . Kus on kirja originaal?

Originaal on hoiul Puškini majas.

Sõidan Puškini majja. Palun käsikirjade-osakonnas näidata mulle kirja Polivanovile. Vaatan — ega usu oma silmi: jah, selgub hoopis, et see polegi Lermontovi kiri! See on Lermontovi sõbra Vladimir Šenšini kiri ja sellel kirjal on lühike Lermontovi juurdekirjutus. Šenšin aga, kes teatab Polivanovile mitmesuguseid Moskva uudiseid, kirjutab muuseas: „Mul on siin väga umbne ja ainult Lermontov üksinda, keda ma pole juba viiendat päeva näinud (ta viibis teie naabruses, Ivanovide juures), lohub mind oma vestlustega . . .“

Nüüd on kõik selge! 1831. aasta juuni algul viibis Lermontov kellegi Ivanovi perekonnas külas. On võimalik, et sellesse perekonda kuuluski N. F. I. — Natalia Fjodorovna . . . Ivanova?!

Šenšin kirjutab: „ . . . pole juba viiendat päeva näinud“. Tähendab, need Ivanovid elasid Moskva lähedal. Et see nimelt just nõnda oli, leiab kinnitust ka „Kummalises inimeses“. Seal on kirjeldatud, kuidas Arbenin sõidab Zagorskinite mõisa, mis asetseb Kljazma kaldal. Kljazma aga voolab Moskva lähedalt mööda. Kõik klapib!

7. juunil 1831. a. tuleb Lermontov Ivanovide juurest Moskvasse tagasi. Ivanovide juures on talle saanud teatavaks „petmine“ N. F. I. poolt ja ta asub kohe kirjutama „Kummalist inimest“, milles jutustabki sellest „petmisest“. Ja kui see on nõnda, siis tähendab, et luuletuses, mis kannab pealkirja „1831. aasta juunikuu 11. päeval“, pöördub Lermontov ikka sama, piiritult armastatud tütarlapse poole:

Kui ma kord põrmuks muutun, maailm karm
mu mõtteid kiidab siis ja õigeks peab;
koos minuga ei sure sa; mu arm
sind igavesti ellu jätma peab.
Kui kord mu nime kordab palju suid,
siis sinu nime aeg mu juurde seab:
miks lahutada elust lahkunuid?

Ta tahtis, et tema nime kõrval kordaksime ka N. F. I. nime. Kuid — oh häda! — selleks, et korrata, peab seda nime teadma. Seda me aga just ei tea!

UNUSTATUD DRAMATURG

Hüva! Oletame, et tema nimi oli Natalia Fjodorovna Ivanova. Kuid kes ta on? Millistes raamatutes, millistes arhiivides on säilitatud andmed selle salapärase tütarlapse kohta?

Kõigepealt tuleb muidugi heita pilk Modzalevski kartoteeki Puškini majas. See on kõige täiuslikum ja kõige haruldasem vene nimele sõnas-tik. Kui Modzalevski oli kas või kordki oma elus kohanud N. F. Ivanova nime mingis raamatus, siis tähendab, et ta kirjutas selle nime kaardile, ja ma leian selle tingimata kartoteegist.

Ebaõnn! Natalia Fjodorovna Ivanovat Modzalevski kartoteegis ei ole. See tähendab, et on erakordselt raske saada tema kohta kas või kõige napimaidki andmeid. Ja ma ei tea isegi seda, mis aastal ta sündis.

Zagorskina kohta on „Kummalises inimeses“ öeldud, et ta oli kaheksateistkümne aastane. Kui oletada, et N. F. I. oli 1831. aastal kaheksateistkümne aastane, siis selgub, et ta on sündinud 1813. a. See tähendab, et ta oli Lermontovist aasta vanem. Nähtavasti oli see ka tegelikult nõnda.

Kuid mida võiks veel ammutada „Kummalise inimese“ tekstist?

Lehitsen uuesti näidendi läbi. Leian huvitava detaili. Arbenini sõber küsib Zagorskinite kohta:

„Neid on kaks õde, isa pole? Kas nõnda?“

„Nõnda,“ vastab Arbenin.“

Kui draamas kujutatakse olnud sündmusi, siis on täiesti võimalik, et N. F. I.-l oli õde, kuid isa ei olnud. See tähendab... kuidas „ei olnud“? Ei olnud 1831. aastal! 1813. aastal, kui N. F. I. sündis, isa oli. Tema nimi oli, nagu pole raske taibata, Fjodor Ivanov.

Teiste sõnadega, ma vajan niisugust Fjodor Ivanovi, kes 1813. aastal veel elas, kuid kes 1831. aastal oli juba surnud. Ja et tal oleks kaks tüdart. Ja kuigi mul pole liiga palju andmeid selle Ivanovi kohta, sellegipärast pean ma niisuguse Ivanovi leidma. Ja vaatama, kas ta ei sobiks N. F. I. isaks.

Sõidan Puškini majja. Vaatan Modzalevski kartoteegis kõik Ivanovid läbi. Valin välja kõik Fjodorid. Saan teada, et üks nendest suri Moskvast 1816. aastal.

See sobib.

Selgub, et see on XIX sajandi algusperioodi populaarne dramaturg

Fjodor Fjodorovitš Ivanov, omal ajal laineid löönud vodevilli¹ „Staritškovide perekond“ autor, luuletajate Batjuškovi, Vjazemski ja Merzljakovi sõber, kes oli kogu Moskvale tuntud oma külalislahkusega, naijahambana ja teatariharrastajana.

Raamatukogus neid raamatuid lehitsedes, kust Modzalevski oli Ivanovi nime välja kirjutanud, leian Ivanovi nekroloogi ja nekroloogist read: „Ta jättis maha lohutamatus leinas lese ja kaks imetoredat lapsukest“.

Tähendab, Ivanovil oli kaks Lermontovi-ealist last — võib-olla olid need N. F. I. ja tema õde? Kuid kahjuks ainult „võib-olla“. Kuid „kindlasti“ ei saanud ma midagi teada.

VAGANKOVO KALMISTU SALADUS

Ma mõistsin isegi, et ma lähen vale teed. On selge, et 30-ndate aastate algul läks N. F. I. mehele ja sai uue perekonnanime. Palju kergem oleks avastada teda mehe nime kaudu kui F. F. Ivanovi eluloost, kes suri tol ajal, kui tütar oli alles väike laps.

Teateid selle kohta, kellele ta mehele läks, oleks kõige lihtsam ammentada sugukonna-raamatust. Aadli sugukonna-raamatuis on iga suguvõsa esindaja järjekorras nummerdatud ja igapähe kohta märgitud: millal sündinud, kus ja kunas teeninud, kellega abielus, milliseid lapsi omas, milliste ordenite ja kraadidega autasustatud ja millal suri. Ja naiste kohta sellest, kellega abiellunud.

Selliseid sugukonna-raamatuid on sadasid vürstide, krahvide, parunite kui ka lihtsate väljapaistvate aadliperekondade kohta. Häda seisis vaid selles, et Ivanovid ei kuulunud väljapaistvate hulka. Ja aadlike Ivano-

Убауло, Од. Од., Иван + 1816

С. Р. О. 1900, III, 25

Uks B. L. Modzalevski 300 tuhandest kaardist, millel on lühidalt märgitud, et Ivanov, Fjodor Fjodorovitš, dramaturg, on surnud 1816. a. ja et selle kohta võib lugeda ajakirjast „Russki arhiv“ 1900. a. kolmandas köites, 25. leheküljel.

¹ Kergesisuline naljamäng laulude ja tantsuga. *Toim.*

vide sugukonna-raamatut koostatud ei olnud. Järelikult pole sugukonna-raamatuist võimalik teada saada, kellele läks näitsik Ivanova mehele.

Jäi ainukeseks võimaluseks selgitada, kes XIX sajandil abiellus Ivanovi perekonnanime kandva neiuga.

Võtsin Puškini maja raamatukogust välja kõik sugukonna-raamatud, mis seal leidsid, ladusin need lauale virna ning hakkasin lehitsema. Kui palju pidin ma selle mitmepäevase tegevuse jooksul läbi elama ootamatuid rõõmuhetki ja kui palju kohutavaid pettumusi!

„Ivanova. Vürst Meštšerski teine naine...“ Ei sobi — Jelena Ivanovna!

„Ivanova. Ljubov Aleksejevna, kolleegiumi-registraator Bartenevi naine...“ Ei sobi.

„Ivanova. Staabi-kapten Kulnjovi naine...“ Glafira Iljinišna! Ei lähe.

„Ivanova. Natalia Fjodorovna, abielus...“

Tunnen: kõik minus tardub ja pöördub pahupidi! Kellega abielus?

Selgub, et mu sõrm on peatunud keset Obreskovide aadlisugukonna-raamatut. Ja Natalia Fjodorovna Ivanova esineb selles raamatus kellegi Nikolai Mihhailovitš Obreskovi naisena; Nikolai Mihhailovitši kohta aga märgitakse siinsamas, et see porutšik heideti 1826. aastal „ohvitseriseisusele häbiväärse teo“ pärast ohvitserkonnast välja ning võeti temalt aadliseisus. 1833. aastal vabastati ta 14-ndalt klassilt sõjaväeteenistusest; tsiviilteenistuses alates 1836. aastast.

Edasi on märgitud, et talle tagastati päritava aadli õigused ja et 50-ndate aastate lõpul oli tal õuenõuniku auaste.

Noh, mõtlen, nüüd saan ma kindlasti kõik teada! Vaatan Modzalevski kartoteegist läbi kõik Obreskovi-nimelised kaardid, lehitsen mõnda raamatut, kus teda mainitakse, ja siis saab mulle N. F. I. saatus selgeks.

Tuhnin Modzalevski kartoteegis... Obreskovi isa, kindralleitnant on siin. Vend, saadik Torinos, on siin. Neist on Modzalevski lugenud. Kuid mingit Nikolai Mihhailovitš Obreskovi pole üldse mainitud. See aga tähendab, et Modzalevski pole temast midagi lugenud, ta pole kordagi elus leidnud seda nime trükis. See on seda imesteldavam, et Obreskov on degradeeritud 1826. aastal, mil just lõppes kohus 1825. aasta detsembri ülestõusust osavõtu pärast areteeritute üle. Mul tekkis juba mõte, kas Obreskov polnud seotud ülestõusuga.

Vaatasin läbi „Dekabristide alfabeedi“. Obreskovi ei olnud!

Selgub, et N. F. I. oli läinud mehele inimesele, kellest on peaaegu sama vähe teada kui temast endastki. Kui aga see on nõnda, siis näib, et enam pole midagi ette võtta. Seekord olin sattunud nähtavasti päris ummikusse.

Siiski, üks väljapääs jääb mulle ometi!

Ma ei olnud kusagilt saanud mingeid teateid Natalia Fjodorovna Ivanova kohta. Kuid see ei tähenda veel seda, et ma ei leia mingeid andmeid Natalia Fjodorovna Obreskovast.

Tõsi küll, seda nime Modzalevski kartoteegis ei esine. Kuid ma vahest ehk leian selle mingist aadress-kalendrist või teatmikust, mida Modzalevski polnud oma kaartidele kandnud.

Ja ma asusin taas alfabeet-juhiste ning aadress-kalendrite lehekülgi sorima. Jälle asun nekropole läbi vaatama.

„Nekropol“ tähendab kreeka keeles „surnute linna“. Seepärast nimetatakse nekropolideks ka surnud ja mahamaetud inimeste alfabeetnimesikke. Teiste sõnadega: need on kalmistute aadressraamatud. Selle vahel aga ainult, et tänavanimetuste ja majanumbrite asemel on nekropolides näidatud hauaplaadid või hauasambad. Ja sealsamas maetu nime järel on toodud kõik, mis on hauale kirjutatud: sünni- ja surma-aastad, mälestussalmid, värsid. XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul anti välja nii Peterburi, Moskva kui ka mõnede provintsikalmistute, isegi välismaal asuvate vene haudade kirjeldusi.

„Moskva nekropoli“ lehitsedes leidsin lõpuks selle, mida olin nii kaua otsinud.

<p>42. Павелъ Александровичъ, гв. корнетъ (холостъ)</p> <p>43. Александръ Александровичъ, поручикъ, Дмитровскій уѣздный предводитель дворянства (1835—1851). † безд. 1863. Былъ женатъ
Марія Александровна, за штабсъ-капитаномъ Павловымъ.</p> <p>Наталья Александровна, замѣб. секр. Мельгуновымъ.
Екатерина Александровна, за Никитою Николаевичемъ Шеншинымъ.
Барвара Александровна, за Николаемъ Николаевичемъ Воронцовымъ-Вельяминовымъ (его 1-я жена)</p> <p>44. Алексѣй Михайловичъ, поручикъ Кавалергардскаго полка (1812), р. 1788</p> <p>45. Дмитрій Михайловичъ, тайн. сов. (14 апрѣля 1840), р. 1790, † 1864. Ж. Наталья Васильевна Шереметева</p> <p>46. Александръ Михайловичъ, тайн. сов., быв. посланникъ въ Туринъ, р. 1790. Ж. графиня Наталья Львовна Соллогубъ.</p> <p>47. Николай Михайловичъ, поручикъ, за «постыднымъ офицерскому аваню поступкомъ» разжалованъ (30 мая 1826) и лишень дворянскаго достоинства; уволенъ изъ военной службы 14-мъ классомъ въ 1833; въ гражданской службѣ съ 1836, тит. сов. (28 декаб. 1843); 14 февраля 1846 возвращены ему права потомственнаго дворянства, распространены на сыновей его 26 января 1849; вѣд. сов. (1857), р. 1800. Ж. Наталья Феодоровна Иванова.
Екатерина Михайловна, р. 1798, за генераль-майоромъ барономъ Владиміромъ Ивановичемъ Левен-</p>	30. 35.

Lehekülg V. Rummeli ja V. Golubtsovi geneoloogilisest kogumist. N. F. Ivanova esineb siin Nikolai Mihhailovitš Obreskovi (nr. 47) naisena.

Обрескова, Екатерина Васильевна — см. Свєрбѣва.
 Обрѣскова, Екатерина Яковлевна — см. Самсонова.
 Обрѣскова, Марича Никитична, вдова † 3 январи 1836, на 63 г., воздѣ
 Ек. Яковл. Самсоновой (Лазаревское кладбище).
 Обрескова, Наталья Александровна — см. Мельгунова.
 Обрескова, Наталья Федоровна † 20 январи 1875, на 62 г. (Ваган-
 ково).
 Обрескова, Прасковья Васильевна, рожд. княжна Хованская, ст. совѣт-
 ница † 3 мая 1851, на 66 г.; съ В. А. Обресковой (Ваганьково).
 Обрескова, Софья Александровна, рожд. княжна Щербатова † 18 июля
 1824 Жила 24 г. (Донской монастырь).
 Обресковъ, Александръ Васильевичъ, р. 23 июля 1816 † 17 марта 1817.
 Жилье 7 м. 24 д. (Списко-Андроньевъ монастырь).
 Обрѣсковъ, Анатолій, поручикъ † 223 Коротоякского полка † 31 мая 1904

Osa „Moskovskii nekropoli“ teise kõite leheküljest, kus on antud N. F. Obreskova kalmu kirjeldus.

järelikult, nagu ma oletasingi, 1813. aastal. See tähendab, et ta ongi N. F. I., Natalia Fjodorovna Ivanova. See tähendab, et olen kõik teada saanud!

Kuid ometi mõistsin ka kohe, et ma tean siiski veel liiga vähe.

Noh, aga mis siis sellest, et N. F. I.-d hüüti Natalia Fjodorovna Ivanovaks? Mida uut annab see lugejale? Mida see talle avab Lermontovi luuletustes? Mida see ütleb tema mõistusele ja südamele?

Ja ma mõistsin, et otsinguid tuleb jätkata.

Kuna aga raamatutest polnud enam võimalik mitte kui midagi ammutada ja kuna Lermontov oli tutvunud Ivanovaga Moskvast, siis sõitsin Moskvasse.

VANA MOSKVA TUNDJA

Moskvast elas seesugune imepärane vanake, Nikolai Petrovitš Tšulkov — ajaloo- ja kirjandusteadlane, kes oli XVIII ja XIX sajandi riiklike ja perekondlike arhiivide põhjalik tundja, vene olustiku-ajaloo parim eriteadlane ja lausa võlur suurte ja mittersuurte vene inimeste teenistus-alaste ja sugulussidemete kindlakstegemise alal. Keegi ei suutnud temast paremini jutustada teile, kes kunas sündis, kes kus elas, kes millistes riigiasutustes ja polkudes teenis, kes kellega oli abielus, kes kellelgi külas käis, kus asetses kellegi maja ja kus keegi suri. Kõigile taolistele küsimustele andis Nikolai Petrovitš, kui see oli vaid tema võimuses

neile vastata, kõige täpsemad ja üksikasjalisemad seletused. Ja kõige sagedamini lausa peast. Ta mälu oli aga imetlemisväärne.

Ta tundis niivõrd hästi vana Moskvat, et kui ehitati metroo esimest järku, siis pööruti tema poole nõuküsimistega. Ainult tema võis täpselt näidata, kus Ostoženka rajoonis — praeguses Metrostroi tänavas — olid vanasti sügavad keldrid ja vanad mahajäetud kaevud, mida metrooehitajad võisid oma teel kohata.

Vanake juhtis komisjoni mööda Ostoženkat ja sellelähedasi põik-tänavaid. Ta näitas kepiga endiste härraste üksikelamute ja kruntide piire, seletas, kus õuenurgas asetses kelder ja kus kaev.

Siis paluti teda laskuda metroo trassi. Talle anti välja läbipääsuluba: „Kehtiv maa all“. Nikolai Petrovitš hämmeldus, läks tujust ära ja pidas seda igatahes sündsusetuks naljaks. Aga kui talle selgitati, et kõigil on niisugused läbipääsuload, laskus ta viimaks trassi ja vastas kõigile küsimustele.

Nagu kõik inimesed, kes armastavad ennastsalgavalt ja omakasu-püüdmatult oma elukutset, jagas Nikolai Petrovitš meelsasti oma tead-misi kõigiga, kes neid vajasid, ega tundnud kunagi muret selle pärast, kas tema nime trükis mainitakse.

Viimastel aastatel töötas Nikolai Petrovitš Riikliku Kirjandusmuu-seumi arhiivis Moskvas. Ma polnud temaga tuttav, kuid teades tema ebatavalist heldust ja vastutulelikkust, lootsin ma, et ta abistab oma nõuandega ka mind, tundmatut.

Lähen Kirjandusmuuseumi. Palun kutsuda Tšulkovi minu juurde vestibüüli.

Juba tulebki pisike vanake üksikute püगतud hallide karvakestega huulte kohal, nii leebe, nii delikaatne, et pilgutab isegi iga hetk silmi, nagu kardaks oma vestluskaaslase mingit näoilmet märkamata, mõnd sõna kuulmata jätta.

Ma esitlesin ennast, jutustasin lühidalt oma loo. Tšulkov kuulas tähelepanelikult ja pilgutab silmi. Viimaks ma lõpetasin. Ja nüüd tuli minu kord kuulata ning silmi pilgutada.

„Teil on täiesti õigus,“ ütles Nikolai Petrovitš ja vaikselt häälel rusi-kasse kõhatades: „Natalia Fjodorovna Ivanova on tõepoolest Moskva dramaturg Fjodor Fjodorovitši tütar. Tõsi on ka see, et ta läks mehele Nikolai Mihhailovitš Obreskovile. Nüüd aga märkige üles: Obreskovi-del oli tütar Natalia Nikolajevna, kes kuuekümnendatel aastatel läks

mehele Sergei Vladimirovitš Golitsõnile. Golitsõnitel olid samuti tütre, Natalia Fjodorovna lihased lapselapsed: Aleksandra Sergejevna — abielus Spetšinskaja, Natalia Sergejevna — Maklakova ja Hristina Sergejevna — Arsenjeva. Natalia Nikolajevnat, Ivanova tütar, tundsin ma isiklikult, olen teda isegi külastanud. Te jäite vaid õige vähe hiljaks, et vestelda temaga emast. Natalia Nikolajevna suri päris hiljuti: 1924. aastal. Peale tema olin tuttav ühe tema tütreaga — Hristina Sergejevna Arsenjevaga. Olen tema pool käinud. Ta elas siin lähedal, Lunastaja-Kristuse kiriku juures. Kuid kirik . . ." siin jäi Nikolai Petrovitš sobivaid sõnu otsides pisut takerduma, „kirik ja maja selle juures . . . jäid ette . . . rekonstrueerimisele . . . ega asu enam seal. Seepärast ma lihtsalt ei kujutlegi, kus Hristina Sergejevna võiks praegu viibida. Tahtsin ainult, seoses teie jutustusega . . ." Nikolai Petrovitš kõhatas ja hõõrus kord üht, kord teist rusikat, „märkida, et mul tekkis väike kahtlus. Kuigi tundsin küllalt lähedalt Natalia Fjodorovna tütar ja lapselast, pole ma neilt kunagi Lermontovi nime kuulnud. Seejuures pidid nad hästi teadma, et Lermontovi tutvus Natalia Fjodorovnaga oleks pidanud mind huvitama. Ja seepärast ma kardangi, et Natalia Fjodorovna Ivanova pole ehk see N. F. I., kellest Lermontovi puhul kõneldakse. Kuid teil on kõigepealt muidugi vaja kohtuda Hristina Sergejevna . . ."

„Kust ma võiksin Hristina Sergejevna kätte leida?" küsisin ma äkki kähinaks muutunud häälega, lööduna Tšulkovi viimasest märkusest.

„Küllap aadressi saab vist aadresslauast . . ." tähendab Tšulkov.

„Ah jaa, aadresslauast!"

Ja tänanud Nikolai Petrovitšit, torman ma ülepeakaela muuseumist välja.

„Uus õnnetus!" mõtlen ma, „pole see N. F. I.!"

Jooksin aadresslauda. Annan tellimistelauda pika kitsa plangi Hristina Sergejevna nimega. Ootan vastust.

Viimaks kuulen:

„Kes küsib Arsenjevat?"

Jooksen aknakese juurde:

„Mina!"

„Arsenjeva, keda te vajate, ei ela Moskva linnas."

„Kuidas nii — „ei ela"?"

„Kodanik! . . . Ta on nähtavasti lahkunud. Andmeid tema kohta ei ole."

Lonkisin koju tagasi. „Eh," mõtlen, „on aeg jätta see kavatsus!"

Nõnda võib otsida elulõpuni. Kuhu see Hristina Sergejevna nüüd siis kadus? Kui ta on hoopis ära sõitnud? Kui asus elama Uraali, Kaukaasiasse, Kamtšatkale? Kas talle sinna järele sõita?"

Ja ise tunnen, et ma tõepoolest sõidaksin.

KAUGED SUGULASED

Hristina Sergejevna on sündinud Golitsõna. Arsenjeva on tema mehe nimi. Järelikult võib temast teada ka keegi Golitsõnitest.

Mäletan, et keegi kõneles, nagu töötaks ajalehe „*Revue de Moscou*” toimetuses tõlgina vene keelest prantsuse keelde Nikolai Vladimirovitš Golitsõn.

Sõidan tema juurde. Torman toimetusse ja hakkan esimesele vastutelijale seletama, milleks tulin. Näen, et teisest toanurgast tõuseb laua tagant pikk elatanud, täishabemega mees.

„Asi puudutab nähtavasti mind!” selgitab ta imestunult oma kaastöötajatele.

Hakkan jälle oma seiklustest jutustama.

„Oleksin meeleldi nõus teid abistama, kuid tean ise väga vähe,” ütleb Golitsõn habet muljudes ja jälle sirgeks tõmmates. „Olen kunagi kohanud nii Aleksandrat, Nataliat kui Hristina Sergejevnat. Kuid see oli väga ammu. Ainus asi, mis mulle meelde on jäänud, on see, et nad olid noorpõlves head tantsijad ballidel. Nad on minu nõbud: neljandast või viiendast põlvest. Kus Aleksandra ja Natalia praegu viibivad, seda ma ei tea, pole juba ammugi neist midagi kuulnud. Mis puutub Hristina Sergejevnasse, siis temast ma just kuulsin, et ta on surnud. Ta elas siin kusagil Moskva läheduses. On täiesti võimalik, et temal oli säilinud mingi pakk vanu kirju või mingi mälestusese tema vanaemalt... Muidugi,” jätkas Golitsõn mõtlikult, „kõige lihtsam oleks kõike seda teada saada tema mehelt, Nikolai Vassiljevitš Arsenjevilt. Kuid kahjuks on ta surnud. Ivan Vassiljevitš, tema vend, teadis tingimata samuti aadressi. Kuid ka tema on kahjuks surnud. Aga kes võiks samuti teada, see on Ivan Vassiljevitš Arsenjevi poeg Sergei Ivanovitš. Tema, niipalju kui ma mäletan, elab ja asub siin, Moskvas. Mul puuduvad, tõsi küll, andmed, kus ta elab. Kuid teile ei tohiks tekitada raskusi saada neid andmeid aadressbüroost.”

Jooksen jälle aadresslauda. Saan Sergei Ivanovitši aadressi, sõidan tema juurde Obodenski põiktänavasse ja astun poolhämarias väikeses esikus kõnelusse eidekesega — Arsenjevite ämmaga, kes püüab rohkem minult teada saada ja mulle vähem teatada. Pärinud minult jäägitult välja kõik, hakkas vanake mulle nõuandeid jagama ja need olid üsna asjalikud. Sergei Ivanovitš sai, hoolimata oma soliidsest east, loa astuda teistkordselt ülikooli, sest ta oli noorpõlves valinud endale vastumeelse elukutse. Ta on väga kinni, viibib harva kodus ja mul on teda raske tabada.

„Sergei Ivanovitši ei maksa teil taga ajada ja seda pole tarviski,“ ütleb mulle vanake. „Ta ei ütle teile üldse midagi. Ja ka Hristina Sergejevna aadress ei anna teile midagi. Teil oleks vahest kõige parem minna tema õe Natalia Sergejevna juurde.“

Sattusin ärevusse:

„Millise Natalia Sergejevna juurde?“

„Kuidas — „millise“? Maklakova juurde.“

„Kuid kas Maklakova on siis elus?“

„Kuidas ta ei ole elus, kui ma möödunud nädalal koos temaga sain kassast tšeki!“

„Kassast tšeki?“

„Nojah, „Gastronoomis“. Teretasime teineteist ja läksime lahku.“

„Aga kus ta, Maklakova, elab?“

„Siin kuskil, Zubovski bulvaril.“

„Maja number?“

„Maja numbrit ei tea. Teed pole tema juures joomas käinud. Minge aadresslauda.“

MAJA ZUBOVSKI BULVARIL

Jooksin jälle aadresslauda, kritseldasin planketile: „Natalia Sergejevna Maklakova“, ja viimaks on mu käes aadress: „Zubovski bulvar 12, krt. 1“.

Ma ei hakka teile kirjeldama, mida ma tundsin teel selle — elava! — lapselapse juurde. See on kõigile mõistetav.

... Väike puumajake keset õue, mõned astmed ja uks. Koputan.

Ukse avab juba aastates naine, täiesti hall, kõrgekasvuline, mõnevõrra liialdatud eneseväärtuseilmeaga näol.

„Keda te soovite?”

„Andestage,” ütlen, „kas ma võiksin kokku saada Natalia Sergejevna Maklakovaga?”

„See olen mina. Mida te soovite?”

„Tere, Natalia Sergejevna,” ütlen ma tugeva erutusega, „sain teie aadressi aadresslauast... Ma tegelen Lermontoviga... Ja seoses sellega on mul tarvis teiega kõnelda...”

„Kullakenel!” katkestab ta mind kahetsevalt. „Te otsisite mind ilmaaegu. Ma ei saa teile millegagi kasulik olla. Kõik luuletused, mis Lermontov minu vanaemale, Natalia Fjodorovnale, pühendas, kõik tema kirjad, mida koos luuletustega hoiti tema laekas, on juba ammu põletatud. Need hävitas juba minu vanaisa Nikolai Mihhailovitš Obreskov armukadedusest Mihhail Jurjevitši vastu. Meil pole midagi säilinud!”

„Natalia Sergejevna!” hüüatan ma. „Te vist ise ei aimagi, mida te ütlesite!”

„Ei,” vastab Maklakova tagasihoitud ja armuliku naeratusega, „ma pole öelnud ega ütle midagi huvitavat. Mina, mu kallis, tean vaid neid värse, mis on trükitud kõigis Lermontovi väljaannetes, ja mida teie tunnete muidugi sama hästi.

Kas oma armule ei pea
mind vääriliseks sa, — ei tea;
kuid tasuks sa vaid julmalt petsid
mu lootusi ja unelmaid;
ma ikka jälle kordan vaid:
mind ülekohtuselt sa jätsid...”

luges Maklakova kergelt väriseva häälega. „Ema jutu järgi,” jätkas ta, — „tean, et need värsid on kirjutatud vanaemale, Natalia Fjodorovnale. Ja see ongi kõik, mida ma tean.”

„Natalia Sergejevna,” pärisin ma üha enam imestades, „miks te pole kunagi kellelegi jutustanud oma vanaema tutvusest Lermontoviga, tema armastusest suure luuletaja vastu? Miks teie vanaema nime pole kunagi trükis ilmunud? Miks te seda saladust hoidsite?”

„Aga miks me pidimegi ilmutama oma vanaema nime trükis?” küsis Natalia Sergejevna. „Millega meil on siin uhkustada? Kas sellega, et vanaema... eelistas vanaisa?”

Olin juba üle läve astunud. Maklakova palus mind tuppa, pani istuma

kulunud diivanile, ja ma hakkasin talle esitama küsimusi, mis aga pähe tulid.

Ta teadis tõepoolest väga vähe. Kuid see „vähenegi“ oli minule väga „palju“. Kuulsin temalt, et „Kummalises inimeses“ jutustab Lermontov oma vahekorrast Ivanovaga. Et Ivanoval oli selle näidendi Lermontovi enda poolt korralikult ümber kirjutatud ja värsspühendusega eksemplar. Et Natalia Fjodorovnal oli õde Darja Fjodorovna, kes oli läinud ohvitser Ostrovskile mehele. Et Darja Fjodorovna oli elanud kogu oma elu Kurskis ja tema tütreid olid elanud Kurskis kuni revolutsioonini. Kuid minu küsimusele oma vanaisa Nikolai Mihhailovitš Obreskovi kohta ei suutnud Maklakova midagi vastata, ta ei osanud kuidagi seletada, mille eest vanaisa degradeeriti.

„Ma nagu ei ole sellest midagi kuulnud,“ ütles ta. „Tean ainult seda, et vanaisa oli vanas eas aadelkonna peamees mingisuguses Novgorodi kubermangu maakonnas. Tal oli seal mõis.“

„Ma juba mõtlesin, kas ta polnud vahest ehk dekabrist,“ tunnistasin ma Natalia Sergejevnaile.

„Minu kallid,“ ahetas Maklakova, „kui hea oleks, kui ta oleks osutunud dekabristiks!“

Lõpuks ma lahkusin tema juurest. Kuid teel meenus mulle, et olin unustanud esitamata talle veel mõned küsimused, ja ma pöördusin tagasi. Sellest ajast peale hakkasin käima Maklakova pool nagu teenistuses.

KIRST VALGEVENE TEELT

Maklakova tegi mulle ettepaneku, et ta käib läbi kõik oma Moskva sugulased ja pärib neilt ise, kas nad ei mäleta midagi Natalia Fjodorovna ja Darja Fjodorovna, nende isast, emast, tädidest, onudest ja tuttavatest. Et ma ainult kirjutaksin tema jaoks küsimused, mis ta peab esitama. Kõike seda oli tema arvates tal endal palju lihtsam teada saada kui minul.

See rõõmustas mind ja ma kandsin talle koju terve kartoteegi küsimusi.

Astusin varsti jälle tema poole sisse. Maklakova teatas mulle terve rodu Natalia Fjodorovna kaugete sugulaste nimesid, küll vanematest, küll noorematest põlvkondadest, ja lisis siis:

„Mul on teile palve. Aidake mind veoauto hankimises.“

Olin imestunud:

„Milline veoauto?“

„Aga mingi võimalikult suurem,“ vastab Maklakova. „Et sellele mahuks kadunud õe Hristina veimevaka-kirst. Ma ju kõnelesin teile, et Hristina Sergejevna elas viimastel aastatel Valgevene tee ääres, Perhuškovi lähedal. Asjad, mis temast järele jäid, andsime naabrite juurde hoiule. Ja kas teate, sellest on juba nii palju aega möödunud, et ma kardan, kas kirst ongi enam terve. Tahaksin selle siia tuua, kuid see on nii mahukas, et seda ei võeta isegi pagasi. Viimasel ajal püüan ma aga kogu aeg meelde tuletada, kas pole seal midagi teie jaoks huvitavat...“

Nüüd muretsesin juba kiires korras auto. Maklakova saatis kellegi kirstu järele. Mina omakorda ilmusin varakult tema maja ette Zubovski bulvarile ja hakkasin värava ees edasi-tagasi kõndima: majja minna oleks olnud liiga vara, häbenesin, samal ajal aga kartsin hilineda kirstu kohalejõudmise ajaks.

Õhtu eel saabus auto. Tagumine poord lasti alla. Hiiglasuur rauaga kanditud kirst tõsteti maha ja tassiti majja. Ma tahtsin, et suurem osa raskusest langeks minu turjale — olin kirstu pärast isegi kiivas. Viimaks tiriti kirst tuppa. Maklakova hakkas seda tühjendama. Ja nüüd ilmus kirstust nähtavale mingisuguseid lõhnaõlipudeleid ja mingeid lõhnaõlipudelite karbikesi, pärlmutter-albumikesi, vanu lehvikuid ja seemiskindaid, kübarasulgi ja nõelu, vanu nõõpe, mida nüüd enam üldse ei näe, metallteekann, triikraud, kõver petrooleumilamp, kohviveski ja puulõhkumise kirves... Maklakova oli iga eseme juures heldinud. Minu jaoks aga polnud midagi!...

Ja kui kirst oli juba peaaegu tühi, tõmbas Maklakova selie põhjast välja vanaaegse helepruuni värvi raami ning jäi naeratades midagi vaatama.

„Näete, lõpuks leidsin midagi teiegi jaoks...“

Mulle on nähtav ainult tagakülg — ja ma märkan seal vanaaegse käekirjaga pealekirjutust: „Natalia Fjodorovna Obreskova, sündinud Ivanova“.

Võtsin selle raami enda kätte, keerasin ümber ja nägin lõpuks selle inimese nägu, keda Lermontov nii väga oli armastanud, ja kelle pärast mina... olin nii palju kannatanud.

Õrn puhas näo-ovaal. Pikliku lõikega rauged silmad. Umarad huuled,

mille nurkades peitus nagu leebe naeratus. Kõrge soeng, peen kael, veerjad õlad... Ja näoilme on selline, nagu on lausunud ühes talle pühendatud luuletuses:

Ta uhke inimeste suhtes,
kuid saatusele alistudes
ta pole kaval ega teeskle.

Maklakova tõmbab välja veel teise samasuguse raami.

„Ka vanaisa on siin! Tuleb meelde, et need olid paarisportreed: mõlemad pliiatsijoonised ja mõlemad ühesugustes raamidest...”

Vaatan Obreskovi. Ta noor nägu on küllaltki kena, seda raamib lokkis põskhabe. Kuid ta pilk on kõrk ja peaaegu põlglik: ebameeldiv ilme.

Ta on erariides: kõrge fraki krae, nagu seda kanti Puškini aegadel, sametside, ketike lornjetiga ja fraki nõõpaugus orden: rist vöödilise lindi otsas. Ilmselt Georgi rist.

„Noh, mis on veel lihtsam,” mõtlen ma, „lähnen Lenini raamatukokku, vaatan läbi Georgi risti kavaleride nimekirjad kogu selle ordeni eksisteerimise perioodi vältel ning saangi teada, millal ja mille eest Obreskovi autasustati.”

Sõidan Lenini raamatukokku... Huvitav! Nikolai Obreskov ei ole saanud Georgi risti. Georgi rist oli tema isal.

Mitte midagi ei saa aru! Kas tõesti Obreskov istus kunstniku ette toolile poseerima isa ordeniga nõõpaugus? See oleks juba, peaks arvama, viimne asi!

Ja siis otsustasin, maksku mis maksab, välja selgitada, kas see on nii või ei ole mitte, ja mis mees see Obreskov üldse oli.

NIZNI-NOVGORODI POLGU SOLDAT

Otsisin Obreskovi nime Moskva arhiividest. Ei leidnud. Eriti kaua tuhnisin Sõjaajaloo arhiivis. Ei leidnud. Sõitsin Leningradi. Ja seal, Sõjaajaloo arhiivis lõpuks leidsin:

1-se armee kindral-auditoriaadi
sõjakohtu
KOHTUASI
Arzamassi ratsa-kütipolgu
porutšiku
OBRESKOVI
üle.

*Natalia Fjodorovna Ivanova. H. S. Arsenjeva asjade huigas säilinud portree järgi
joonistanud kunstnik V. F. Binneman.*

Ja kui ma seda „kohtuasja” lehitsesin, saingi lõpuks teada, milles seal see asi õieti seisis. Formulaaride, tunnistuste, ettekannete ja küsimuslehtede kaudu tegin kindlaks Obreskovi loo.

Obreskov oli sündinud 1802. aastal kindrali perekonnas. Pärast paažikorpusse lõpetamist määrati ta ühte kaardiväe-polku, millest ta peagi viidi üle Arzamassi ratsa-kütipolku. 1825. aastal paiknes see polk Nižnevitski linnakeses Voroneži lähedal, ja selle polgu ohvitserid said sageli ballikutseid Voroneži tsiviilkubernerilt N. I. Krivtsovilt, kes oli abielus kaunitar J. F. Vadkovskajaga. Obreskov oli viimase lähedane sugulane ja teda võeti kubeneri võõrastetoas vastu nagu oma inimest.

Pärast üht balli märkas kuberner juhuslikult, et tema abikaasa magamistoast on varastatud pärlikee, kuldtubakatoos ja smaragd-, briljantidega kaunistatud kaelakee. Krivtsov kahtlustas külalisi. Arzamassi polgu lipule langes häbistav vari. Peagi leiti väärtasjad ootamatult ühe ohvitseri juurest. Polgukomandör kutsus viimase ülekuulamisele; ohvitser andis kõik varastatud väärtasjad komandörile üle ja tunnistas end varguses süüdi. See oli porutšik Obreskov.

Sõjakohus võttis Obreskovilt aukraadi ja aadlisisuse ning saatis ta soldatina Perejaslavli polku. Seal sattus ta Kaukaasiasse Nižni-Novgorodi dragunipolku, milles ta 1829. aastal võttis osa Türgi sõjast. Nižni-Novgorodi polgu reames Obreskov paistis lahingus silma ja teda autasustati „soldati Georgi ristiga”, nagu tol ajal sõjaväes seda sõjaväelise ordeni märki nimetati. Seda risti kanti täpselt samasuguse musta-oranži lindikese küljes, kuid seda õigust, et selle risti kandja kantaks Georgi risti kavaleride nimekirja, see aumärk ei andnud. Selle ristiga ongi Obreskov portreel maalitud.

Seitse aastat teenis Obreskov sõdurina. Alles 1833. aastal anti talle viimaks „kõrgearmuliselt andeks” ning vabastati sõjaväest kolleegiumi registraatori auastmega. Selles auastmes teenisid tsaari-Venemaal kõige väiksemad ametnikud — nagu näiteks Puškini jaamaülevaataja — ja selle auastmega pidi Obreskov alustama uut elu. 1836. aastal astus ta teenistusse Kurski kubeneri kantseelisse.

Tema edasine elu ei paku meile mingit erilist huvi. Esialgul oli ta tegevuses oma aadliõiguste taastamisega, 60-ndail aastail teenis ta tõepoolest aadelkonna peamehena Novgorodi kubermangu Demjanski maakonnas.

Meile on tähtis muu. Sel aastal, kui ta asus Kurskisse ja astus sealse

kubernereri juurde teenistusse, oli ta juba abielus Natalia Fjodorovna Ivanovaga.

Mis sundis Ivanovat mehele minema sellele häbistatud inimesele, kellele olid kõik teed teenistuslikuks ja seltskondlikuks karjääriks alati suletud? Seda ei saa me, muidugi, kunagi teada. Tõsi, Obreskovi peeti jõukaks inimeseks. Kahes kubermangus oli tema omandiks seitse sada viiskümmed hinge pärisorje.

SAMETKOITES ALBUM

Jälle halvasti! Olin saanud palju teada Obreskovist ja vähe Lermontovi kohta. Peale selle oli mul kogunenud terve hulk Natalia Fjodorovna Ivanova lähedaste ja kaugete sugulaste nimesid, millega tuli ka midagi ette võtta.

Kõigepealt olin saanud teada, et Ivanoval oli olnud võõrasisa. Natalia Fjodorovna ema oli läinud pärast Fjodor Fjodorovitši surma mehele Mihhail Nikolajevitš Tšartorižskile. Natalia Fjodorovna oli Tšartorižskite perekonnas kasvatuse saanud. Järelikult oli ka Lermontov nende majas viibinud. Tuleb välja selgitada, kes see Tšartorižski oli.

Küsisin Maklakovalt. Ta ei tea.

Küsisin Tšulkovilt. Ka tema ei tea.

Hakkan jälle Maklakovat küsitلهma, mis mees see Tšartorižski oli ja kuidas ma saaksin midagi tema kohta teada. Maklakova kinnitab mulle, et ta ei mäleta. Kuid ma käin talle tungivald peale ja isegi nõuan. Ja siis tal tuligi äkki meelde.

Tal tuli meelde, et kellegi Niina Mihhailovna Annenkova vanaema olevat sündinud Tšartorižskaja.

„Kuid kes on see Niina Mihhailovna Annenkova?“

„See on keegi vananimene,“ ütleb Maklakova. „Ta elab Anatoli Mihhailovitš Fokini, väga tubli ja korraliku mehe perekonnas. Ma annan teile tema jaoks tähekesega kaasa, ta teeb teid Niina Mihhailovnaga tuttavaks. Ja nende maja on otsekohe meie maja vastas: Zubovski bulvar viisteist.“

Läksin üle tänava kaheksakordse maja õuele, kust leidsin vana üksikelamu, milles elasidki Fokinid. Juba tulebki mulle tantsiskleva kõnnakuga vastu pikakasvuline umbes viiekümne-aastane mees. Ta

rägu on korralikult raseeritud, huulte ümber mängleb kogu aja vaevalt-märgatav naeratus.

Mu kätt raputades nimetas ta end Fokiniks.

Ulatasin talle Maklakova tähekesse, mille ta vabandades kiiresti läbi luges. Siis pistis ta tähekesse taskusse ja kallutas armulikult pead:

„Millega võin teid teenida?“

Ja ta palus mind teatraalselt laia žestiga tuppa.

Selgitasin talle oma tuleku eesmärgi.

Fokin ohkas ja kortsutas valuliselt kulmu. Ta nägu väljendas äärmist kahetsust. Niina Mihhailovna olevat vana ja haiglane inimene, ta mälu olevat väga halb. Veel mõned aastad tagasi olevat ta ise tõepoolest kuidagi vestluses temaga, Anatoli Mihhailovitšiga, maininud, et tema vanaema neiu põlve-nimi olevat olnud Tšartõrižskaja, ja et see vanaema olevat maetud Donskoi kloostri kalmistule, sinna, kus marmoringel sirutab tiibu tema kalmu kohal. Rohkemat ta pole muidugi suuteline meenutama, ja see teeks ta ainult närviliseks. Kas maksab vanakest häirida? Tal, Anatoli Mihhailovitšil, on väga ebageeldiv, et ma asjatult aega raiskasin. Temal endal pole kahjuks midagi, mis puutuks Lermontovisse. Vanad reliikviad, mis kuulusid kunagi vanaemadele ja vanaisadele, on juba laiali: üht-teist on kadunud, osa müüdnud. Kuid siiski, tema naisel, Maria Markovnal olevat säilinud veel temale pärandatud album Maria Dmitrijevna Žedrinskajalt, selle Žedrinski abikaasalt, kes 60-ndate aastate lõpul oli olnud Kurski kuberneriks. Selles albumis olevat luuletaja Apuhtini enda käega kirjutatud luuletus Maria Dmitrijevnaele.

„Võib-olla pakub teile huvi sellesse pilku heita?“ küsib Fokin külalislahkelt. „Apuhtini autograafi pole veel avaldatud.“

Apuhtin? ... Milleks mulle Apuhtin? Sellel pole mingit sidet minu tööga. Ent Fokin juba ulatabki mulle kirjutuslaualt suure albumi tumepunases sametkõites. Selle esimesel leheküljel on tõepoolest Apuhtini luuletus, pühendatud albumi perenaisele.

Mulle ei jäänud see täpselt meelde: mäletan vaid niipalju, et Apuhtin kirjutas selles, nagu oleks ta kubernerimaja katuse all leidnud „oaasi“, kus võis tõeliselt puhata, et ta läheb uuesti kaugele teekonnale, et ta loodab kunagi panna oma reisisaia Kurski kuberneriproua „armsate jalgade ette“. Luuletuse all oli kuupäev: „2. augustil 1873. aastal“. Ilmnes, et selle albumi esimene lehekülg on kirjutatud üle kolmekümne aasta hiljem kui Lermontov suri. Mida huvitavat võiksin sellest albumist leida?

„Midagi uut peale Apuhtini selles albumis pole,“ hoiatab mind Fokin ette. „Vast ei ole mõtet lehitsedagi. Kõik muu on juba ammugi tuntud luuletused, mida Maria Dmitrijevna ise on lihtsalt raamatutest välja kirjutanud.“

Tõepoolest — värsid on kõik tuntud: Nekrassovi „Tule Volgale“, Maikovi „Heinategu“, Lermontovi „Põhjas metsikus seisab üksinda...“. Siis Feti, kellegi Sverbejevi, siis jälle Nekrassovi, Tjutševi, Puškini värsid...

Tahtsin juba albumi tagasi ulatada, keerasin veel mõne lehekülje... Ja äkki! Näen — Žedrinskaja käekirjaga ümber kirjutatud:

N. F. IVANOVA ALBUMISSE

Kas jällenägemishetkest
ma võiksin leida lohutust?
Tund vältimatuks lahkumiseks
on lõõnud; kuuled nüüd mu suust:
„Jää hüvasti!“ Ja luuletuse
su albumisse jätan veel
kui lahkumise pihtimuse,
kui viimse jälje meie teel.

M. J. Lermontov

Ja isegi aasta on märgitud: „1832“...

Ma otse ohkasin erutusest. Tundmata värsid! Ivanovale! Ja ka perekonnanimi on täielikult välja kirjutatud! Jah, aga nii võib ju ainult muinasjuttudes juhtuda! Ei suuda lihtsalt uskuda. Ja kust see luuletus on võetud ja veel 70-ndate aastate albumisse!

Lõõn silmad järgnevale leheküljele... Ah!

D. F. IVANOVA ALBUMISSE

Kui saatust petta tahab sind, kui viltu veab,
kui elu rinda valu jätab,
siis seda tõe ikka meeles pea,
et see, kes praegu valu tundma peab,
ei kurvasta sind ega peta.

M. J. Lermontov

Ja jälle aasta: „1832“.

Pööran lehte: Lermontovi „Stantsid“. Ja samuti tundmata!

Kui mõtlen nendest aegadest,
mis juba minevikku läinud,
siis ma ei tunne kahju neist,
neis olen valuvaeva näinud.

Mu minevik — kas pole siin
suurt, pöörast kirge, mille katnud
on võimas kurjuselaviin,
kui stepiristi hange matnud.

Jah, ilmaaegu lootis meel,
et vastuarmastus kord tõuseks,
ja kui ma armust laulan veel,
siis olnud see mu unistuseks.

Kui hiilgav meteorisilm
kord sähvas läbi öö see naine;
ta oli mulle terve ilm,
ja pettis nagu kõik, mis maine.

Lermontov

Ja aasta „1831“.

„See album,“ ütleb Fokin irooniliselt vaadeldes, kuidas ma albumit uurin, „tõtt-öelda, ei kuulu enam Maria Markovnale. Ta loovutas selle Riiklikule Kirjandusmuuseumile, ja homsest päevast läheb see nende valdusse. Seepärast ma paluksin teid: jäägu see, mis me praegu teiega vaatame, meie vahele...“

„Võite kindel olla,“ pomisen ma, ise aga mõtlen: „Kas öelda talle või mitte, et albumis esineb seniavaldamata Lermontovi luuletusi? Aga kui ta otsustab äkki albumit mitte müüa, jätta selle endale, ja hiljem võib midagi juhtuda — ning juba kord ime läbi säilinud luuletused võivad kaduda, nagu on kadunud kümned teised Lermontovi värsid!... Ei,“ mõtlen ma, „ei maksa panna albumit ohtu. Kui juba müüs, siis müüs.“

Ja ma ulatasin talle albumi tagasi sõnadega:

„Jaa, väga huvitav Apuhtini autograaf.“

Kuid järgmisel päeval jooksin Kirjandusmuuseumi ja nagu muuseumis küsisin:

„Teie vist ostsite Fokinitelt albumi?“

„Ostsite.“

„Kas ma saaksin seda näha?“

„Ei, mis te nüüd! See pole veel inventeeritud. Kui on inventeeritud, küllap siis vaatate.“

Inventeeritud?! See tähendab: avastavad ilma minuta Lermontovi luuletused — ja kõik mu töö läheb vett vedama.

Astusin mõne päeva pärast jälle sisse:

На альбоме Д. Ф. Иванова

Когда судьба тебе закроет очищуясь,
И мир немыслим сердце стамит —
Ты не забудь на этом месте встануть,
И думай: томя, все к тебе стремиться будет,
Неопределенно, неопределенно.

1832 г.

М. Ф. Лермонтов.

На альбоме Н. Ф. Иванова

Ты не забудь хранить свиданье
Мне в утреннем прищипаньи,
Завяжи полюбившей разговору
Пастель, и в кадре: неостань.

И не забудь Бужинский, отпр. прищипаньи
Мне не забудь твой Бросовский дум тебе,
Котора когда единственная, неостань,
Котора жила востань а.

1832 г.

М. Ф. Лермонтов.

Lehekülg M. D. Žedrinskaja albumist. Lermontovi luuletuste —
„D. F. Ivanova albumisse“ ja „N. F. Ivanova albumisse“ —
fotokoopiad.

„Noh, kuidas on? Kas Žedrinskaja album pole veel sisse kantud?”

„Ei, juba kanti sisse.”

Püüan ärevust tagasi suruda:

„Ja mida sealt huvitavat leiti?”

„Pole midagi erilist. Ainult Apuhtini autograaf.”

Oleksin rõõmust peaaegu naerma pahvatanud. Tähendab: polnud märgatud!!!

Kirjutasin samas avalduse direktorile, milles palusin luba tutvuda Apuhtini seniavaldamata luuletustega. Kuid ma ei kopeerinud muidugi mitte Apuhtini, vaid Lermontovi värse. Ja alles pärast seda palusin ma luba nende avaldamiseks.

HUVASTIJÄTT N. F. I.-ga

Jäeb vaid selgitada, kuidas Lermontovi varem tundmata luuletused olid sattunud Kurski kuberneriproua albumisse.

See on üsna lihtne. 1836. aastal oli Natalia Fjodorovna asunud koos Obreskoviga Kurskisse. Darja Fjodorovna elas selles linnas kuni surmani. Ja pärast teda olid elanud seal tema tütrede. On mõistetav, et Kurski luuleharrastajad kirjutasid meelsasti Ivanovade albumitest oma albumisse ümber õdedele Ivanovadele pühendatud Lermontovi värse. Sel kombel sattusid need värvid 70-ndail aastail viimaks Žedrinskaja albumisse.

Vahest ehk keegi kahtleb: kas need on Lermontovi värvid?

Need on Lermontovi! Lõplikuks tõendiks on meile see, et mitmed vär siread Fokinite albumist avastatud „Stantsidest” langevad täpselt ühte teiste „Stantsidega”, mis Lermontov oli oma käega kirjutanud ühte Puškini majas säilitatavasse vihikusse.

Nüüd muutub juba palju mõistetavamaks kogu see lugu Lermontovi ja N. F. I. vahekorra. Nüüd on juba selge, et ka 1832. aasta haruldase luuletuse šifreeritud pealkirja „***-le” taga peitub sellesama Ivanova nimi.

Lermontov pöördus viimast korda N. F. I. poole, et temast igaveseks lahkuda. Millise kibedusega kõneleb ta Nataliale kahest viimasest aastast! Ja millise uhkusega oma vaimustavast tööst, millise usuga oma suurde missiooni!

Siin ongi need lahkumiseks kirjutatud värsiread:

Ei enam alandudes heida
su ette end; su laitev hüüd
või naeratus ei enam kõida —
tea: võõrad oleme me nüüd.
Sa unustasid: priiust siiski
ei eksituseks anda saa;
eks ohverdasin aastaid niigi
su naerusuule asjata.
Mul liiga kaua olid silmas
kui noorusaja lootus sä,
ja vihkasin siis tervet ilma,
et sind võiks enam armasta!
Kes teab, võib-olla hetked loetud,
mis veedetud su jalge ees,
on loova innu arvelt võetud!
Ent mida andsid sa see-eest?
Vast taevalikke mõtteid luues
mu vaimujõud ehk suutnuks veel
maailmale uut annust tuues
talt saada surematuse.
Miks lubasid nii õrnalt-hellalt,
et seda asendab su püüd?
Miks sa ei olnud juba sellal
niisugune, kui oled nüüd?
Ma olen uhke, aga sina
jää hüvasti, teist armasta
ja looda õnne teisalt, mina
ei jaga elu orjaga.

.....
Ma olin valmis surmapiinaks
ja kõige vastu tormama,
et sinu käsi korda viimast
kui meeletu veel suruda.
Ei uskunud, et reedad nõnda,
ja minu südame said sa.
Kas tead sa selle õiget hinda?
Sa teadsid: sind ei tundnud ma!

See ongi selle lembeloo lõpp. Ning koos sellega on lõpp ka pikkade otsingute lool.

Originaali tiitel:

Иракий Андроников
РАССКАЗЫ ЛИТЕРАТУРОВЕДА.
Гос. Изд. Детской Литературы
Министерства Просвещения РСФСР.
Москва 1949 Ленинград.

*

Tõlkinud H. Tiidus.

Kaane kujundanud N. Aljak.

Koolialiste vanemale astmele.

Vastutav toimetaja J. Rummo.
Kunstiline toimetaja H. Vitsur.
Tehniline toimetaja O. Kasemets.
Korrektor E. Valdna.

Ladumisele antud 30. VI 1951.
Trükkimisele antud 6. XII 1951.
Trükiarv 5000. Paber 70:92, 1/16.
Trükipoognaid 4,5. Formaadile
60:92 kohaldatud trükipoognaid
5,27. Arvutuspoognaid 4,35.
MB-18161. Trükikoda „Ühiselu“,
Tallinn, Pikk tän. 40/42. Tellimise
nr. 2090.

На эстонском языке

Hind rbl. 3.60

LUGEJAILE.

Kirjastus palub hinnangud ja arvamused
selle teose kohta saata aadressil:

Tallinn, Pärnu mnt. 10.

Eesti Riikliku Kirjastuse Laste- ja
noorsookirjanduse toimetus.

Trükivead

	On trükitud	Peab olema
Lk. 2, rida 1 ülalt	filosoofiateaduste	filoloogiliste teaduste
" 16, " 5 "	Nikolo-Peskovskajalt	Nikolo-Peskovskilt
" 60, " 11 alt	Nizni-Novgorodi	Nizni-Novgorodi

Rbl. 3.60

A
A-19273

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00355027 6